

EX
LIBRIS

DR
GEYSAE
BALLAGI

2012

- 1., A magyar nemzet jelene s' jövője. 1867.
- 2., Magyarország 1849-ben és 1866 után. 1869.
- 3., Varsóiaink feladata a választások után. Tölgy
Tetvántól. 1869.
- 4., Vissza van-e állítva negyvennyolc? Tekintettel
Kossuth újsós nemely nyilatkozataira. Corvintól. 1869.
- 5., Állandó a most folyó választási vita. Kis,
faludy Sándor harmiszor és előtti körözügi indítványának.
- 6., Kiderítke egy parlamenti felcsőhöz szükségének,
elnei minőségének, alkalmi öreallitáinak,
és hatásköre kodátainak. 1870.

- 1.) 001 0005 854 218
- 2.) 001 0005 854 229
- 3.) 001 0005 854 232
- 4.) 001 0005 854 249
- 5.) 001 0005 854 256
- 6.) 001 0005 854 263

1. The number of pages in this book is 100.
2. The number of pages in this book is 100.
3. The number of pages in this book is 100.
4. The number of pages in this book is 100.
5. The number of pages in this book is 100.
6. The number of pages in this book is 100.
7. The number of pages in this book is 100.
8. The number of pages in this book is 100.
9. The number of pages in this book is 100.
10. The number of pages in this book is 100.

$\frac{8}{64}$

A

MAGYAR NEMZET

JELENE S JÖVŐJE.

Károlyi Pálköt.

DEBALLAGI MÓR.

1.

PEST, 1869.

KIADJA RÁTH MÓR.

Handwritten text, possibly a signature or name, appearing as "Handwritten text" in a cursive script.

Embossed circular stamp or seal, containing illegible text.

I.

Előszó.

A magyar nép közt mint hagyomány azon monda van elterjedve: midőn ősapáink a törököt hazánkból kiűzték, a futó s menekülő törökök azon átkot hagyták hátra, hogy a magyarok közt egyetértés soha ne legyen; s mely átoknak a nép e szavakban adott kifejezést:

„Átok fogta meg a magyart,
Hogy az soha össze nem tart!”

Kétségkívül ez átok nem azért van rajtunk, mert a török hagyta hátra, hanem mert a magyar jellemében a sok fényvonás közt egy árnyékvonás van: az egymás közti folytonos viszálykodás. S ez árnyékvonás meg volt a magyar jellemében mindenha, s a magyar e miatt a rövidebbet huzta mindenha.

Egy régi római történetíró a németekről írja: „miszerint a németek egymás közt mindig viszálykodtak; de midőn valamely ellenség által megtámadtak, azonnal elfelejtkeztek belső viszályaikról, s egye-

sült erővel álltak ellen a megtámadásoknak.“ S a német jellemében ezen egy fényvonal a több árnyék-vonal közt, előnyére szolgált neki mindenha. Guizot pedig, az angol forradalomról irt értekezésében mondja: „A whigek ritka bölcseséggel meggyőződtek arról, hogy egyedül nem képesek megmenteni a hazát, s csak régi politikai elleneikkel — a torykkal — való egyesülés biztosíthatja annak jövőjét. Elég okos, becsületes és hazafias volt e két, egymással sokáig szemközt állt párt arra, hogy sem irigységből, sem büszkeségből ne késsenek egymásnak kezet nyújtani.“ — Avagy a magyar, annyi titkos és nyilvános ellenséggel szemben, még ily válságos körülmények közt sem tudna szenvedélyén uralkodni! S a létezés ösztöne sem indítana-e arra, hogy belső viszályainkat felejtve, mint egy tömör test álljunk elébe a fenyegető veszélyeknek!!!

II.

A jelen politikája a belügyre vonatkozólag.

Ha két ember egymással pörlekedik, a törvényszékek mondanak ítéletet, s az ítélet után a pörlekedők közt rendesen a béke helyreáll. Máskép van a dolog, ha két nemzet, vagy nemzet és fejedelem egymással viszálnak. Nem lévén törvényszék, mely a viszálnakó felek felett ítéletet hozhatna, s azokat kibékíthetné: elkezdődik a pör vassal és vérrel, s a pört az öldöklő fegyverek tüze és éle szokta eldönteni. A háboruk azonban, még ha rövid ideig tartanak is, népek és országok pusztulását, földmivelés, ipar és kereskedelem fennakadását s számtalan családnak gyászát, vagy a családfőnek, vagy valamely nagy reményű fiunak elvesztését, s az általános elszegényedést vonják magok után. Ez általános csapás érzete, melytől még a győző sincs megkímélve, szokta a harczoló feleket arra indítani, hogy személyes sérelmeiket és indokaikat felejtve, a viszálynak véget vessenek, s egymással kibéküljenek; s mely esetben

még a győztes fél sem szokott oly béke-feltételeket dictálni, mely a legyőzött félt még egy kétségbeesett kísérletre indítaná, s a háborut meghosszabbítaná. Mind két fél a béke szükségét érezvén, kölcsönösen enged valamit követeléséből, hogy az engedés árán nagyobb előnyöket nyerjenek.

Ezen szükség érzete szülte a kibékülést hazánk és a fejedelem között. A 18 évi pörlekedés azon meggyőződésre vezetett, hogy a pörkölttség szintugy az actort mint incattust koldusbotra juttatja, minek folytán a hosszas pörnek véget vessünk, s egymással kibéküljünk; kibéküljünk, de nem minden áron, nem bármí feltételek alatt, nem a szabadság külmázáért, melyet a hatalom szava kegyelemként nyujt, mint 1861-ben, midőn a magyar nemzet képviselétét egy központi birodalmi tanácsba terelni, s így tőle a pénz, had, kereskedés ügyeinek kezelését elvonni törekedtek: hanem csak oly feltétel alatt, hogy hazánk alkotmányos jogai épségben tartassanak, hogy a magyar nemzet magyar országgyűlés által szólhasson fejedelmével, s alkothasson törvényeket, hogy magyar felelős minisztérium kormányozzon, s a pénz- és hadügy is a magyar minisztérium hatáskörébe tartozzék, hogy az ország területi épsége s az esküdtszéki eljárással párosult sajtószabadság visszaállittassék; ehez képest a katona-ujoncok állítása, az adó megajánlása, az adózási rendszer megállapítása, a különböző adónemek kivetése s behajtása, — továbbá a bel-, igazságszolgáltatás-, vallás- s közoktatás-, kereskedés-

s közlekedési ügyek felől az országgyűlés intézkedjék; mely esetben, mint már a 61-iki országgyűlés is nyilvánította, kész a nemzet az egyenjogúság alapján ő Felsége többi alkotmányos országaival mind azon ügyekre nézve értekezni, melyek a kölcsönös jólétre tartoznak.

A fejedelem a feltételeket elfogadta, s ennek folytán az országgyűlés folyama alatt a független magyar minisztérium megalakult, a koronázás megtörtént, a fentebb említett ügyekre vonatkozólag az országgyűlés intézkedési joga elismertetett, s részben már intézkedett is, s ekkép a kibékülés nemzet és fejedelem közt létre jött.

Vannak azonban a magyarok közt, kik a kibékülés tényét nem helyeslik, s a kiegyezést nagyon is soványnak tartják, melynek terhei alatt — véleményök szerint — hazánk hosszas betegségéből fel nem üdülhet, és így a kiegyezkedés árul vagy a teljes függetlenséget kellett volna követelni, semmi közös ügyet el nem ismerni, az államadósságból semmit el nem vállalni stb., vagy ha ez elérhető nem volt, mind addig várni, míg azt a kedvező körülmények kezünkbe adják; sőt vannak, kik hazánknak az Ausztriávali eddigi összetartó kapocsnak teljes megszüntetését, attóli elszakadását kívánják, s a nép közt ez értelemben izgatnak.

Vizsgáljuk meg az erre vonatkozó érveket és reményeket.

Azt mondják a kibékülés ellenzői: hogy még egy Solferino és Königrätz a dynastia uralmának véget fogna vetni, s ennek várásában a kibéküléssel még várhattunk volna.

Lehet hogy még egy königrätzi szerencsétlenség az uralkodóház lételét koczkára fogná tenni. De mikor fogna ily szerencsétlenség bekövetkezni, és oly bizonyos-e, hogy be fog következni, miszerint ennek várásában a békülésre nyújtott fejedelmi jobbot ildomos volna visszautasítani, s ez által a kibékülés előtti despoticus állapotot talán néhány évre, talán hosszabb időre megörökíteni?! És egy újabb königrätzi szerencsétlenség, avagy nem fogná-e koczkára tenni a magyar nemzet lételét is! Mert beékelve 50 millio német és 70 millio muszka és tót közé, oly általános európai változásban, mely Ausztria felbomlását vonná maga után, még a leghősiesebb vitézség és feláldozás mellett sem volna elegendő erőnk egy külön állam képzésére. És a nemzeti felbomlás ily állapotában, avagy mi vigaszunk és nyereseményünk maradna Ausztria netaláni felbomlásában?! Avagy saját végromlásunkban, nyujthatna-e nekünk gyógyító írt az uralkodóház romlása, mely egyébiránt még a legroszabb esetben is, a föld egyik leggazdagabb családja maradna! S azon esetben, ha ez esemény bármikor bekövetkeznék: nem jobb-e ránk nézve, hogy ez esemény rendezett, erőteljes állapotban találjon bennünket, mint elgyengülve az absolutismus rend-

szere és járma alatt, midőn valamely új hódító, nem törődve alkotmányunkkal, az országot egyszerűen és könnyen bekebelezné birodalmába.

Oly viszonyok közt, hol létről és nem létről van szó: az ildomos államférfi és jó hazafi tekintetbe vesz minden lehetőséget. Ehez képest nem lehet nekünk a politikai combinatióból annak lehetőségét kihagynunk: ha mi magyarok a fejedelemnek kibékülésre nyújtott jobbát elfogadni nem akarnók, a fejedelem az utolsó szükség által kényszerítve, azon ellenségeink karjai közé vetné magát, kik régóta boszut lihegnek ellenünk. Mert azt talán a legbárgyubb ember sem véli, hogy a fejedelem a koronát csak oly könnyedén kieresztené kezéből! Miként egy gazda, ha kedves jószágától erőszakkal akarnák megfosztani, halálig védené magát, s örvös ebeit is ráuszitaná az erőszakoskodóra: úgy mi magunk kényszeritenők a fejedelmet arra, hogy ellenségeinkkel szövetkezzék, ha békejobbát elfogadni nem akarnók.

Halljuk csak, mikép itél egy hatalmas fejedelem, fényes győzelmeinek tetőpontjáról oly politikáról, mely békélni nem akarva, az ellenséget kétségbeesett lépésekre ösztönözné!

Midőn a königgrätzi csata után, az osztrák császár — III. Napoleon közbenjárását is igénybe véve, — a győztes porosz királynak békét ajánlott, ez esemény felől egy teljes hitelességű porosz közlemény így nyilatkozik:

„Komoly és fontos elhatározás volt ez által ő Fel-sége a király elé tűzve, hasonló ahoz, midőn a háboru kezdetét vette.

„Vajjon a háborut tovább kellett volna-e folytatni, még nagyobb eredmények reményében? A hadsereg Bécs alatt állt, s Pozsony közel volt ahoz, hogy porosz kézbe jusson. Egy netaláni másik csata kimenetelére aggály nélkül lehetett elébe nézni, s a Bécsbe való bevonulás lehető volt nagy áldozatok nélkül.

„A hadi föltevések e szerint a jelen pillanatban kedvezők voltak, s e szempontból természetes volt az óhajtás, a győzelmet a végső határig folytatni. A cél, melyet I. Napoleon soha el nem mulasztott — az ellenfél fővárosa —, csábító közelségben volt; az elő-örsök már látták annak tornyait.

„Másrésről meg kellett fontolni, hogy Ausztria még Bécs elvesztése után sem volt kényszerülve békét kötni. Hadserege Magyarországra vonulhatott, s az európai politika bonyodalmaival bevárhatta volna.

„S mennyiben Napoleon császár által javaslatba tett basison a béke létre nem jő, ez által meg lett volna sértve Franciaországnak szintugy érdeke mint méltósága.

„Egy nagy cél el volt érve (halljuk uraim! mert egy fejedelem, még pedig győztes fejedelem szól); vajjon azért, hogy még nagyobbat nyerjünk, új áldozatokkal és végső erőfeszítésekkel kellett volna-e a porosz népet terhelni, és

a vívmányt még egyszer kockáztatni? A bölcs politika a maga céljait nem ahoz szabja a mi kívánatos, hanem a mi szükséges. Németország nemzeti kifejlődése Poroszország vezérlete alatt, az ajánlott béke által biztosítva volt, s meszebb terjedő foglalási tervek nem voltak a kormány akaratában.

„Ekkép Ausztriának sem becsületében sem hatalmában oly seb nem üttetett (halljuk, halljuk!), mely a két állam közt szükségképen orvosolhatlan ellenségeskedést szült volna. Ha többet követeltünk, és a háboru szerencsés folytatása többet engedett volna kierőszakolnunk: oly fulánk marad vissza, melyet semmi idő el nem távolíthatott volna. Poroszország és Ausztria közt a törést örökkévalóvá tenni, nem állhatott Poroszország érdekében.

„O Felsőgenek elhatározása a béke mellett dőlt el.“*)

Hasonló politika követését ajánlt a francia kormány, 1867. szept. 10-ikén a dán kabinethez intézett azon jegyzéke által, melyben ezt inti: „hogy Európa békéje a dán kormánytól azt az áldozatot követeli, hogy Poroszországgal szemben Schleswigre vonatkozólag mondjon le oly igényekről, melyekről előre határozottan tudhatni,

---

*) „Der Feldzug von 1866 in Deutschland.“ — E munkát a porosz tábornoki kar dolgozta és adta ki, s annálfogva minden adatai teljes hitelűek.

hogy Poroszország által soha teljesített ni nem fognak.“

Ezen, s ehez hasonló számtalan adatok a túlzókat is kiábrándíthatnák azon tévhitből, mintha rajtunk magyarokon kívül más hatalmasság nem is volna Európában, s mintha a magyarnak tetszésétől függne, Ausztriának sokat, keveset, vagy éppen semmit sem engedni. Az európai hatalmak oly állam-rendszert képeznek, mely a közös érdekek által összetartatik, s mely Magyarország külön érdekeit tekintetbe nem veszi, s azon politika követését tanácsolja: hogy mondjunk le oly igényekről, melyekről előre határozottan tudhatni, hogy sem az uralkodóház, sem az alkotmányos szabad Ausztria által soha teljesített ni nem fognak, sem az európai hatalmasságok által pártoltatni nem fognak.

A kibékülés ellenzői mondják: hogy a kibékülés a fejedelem részéről nem őszinte, s mihelyt alkalma lesz, ismét elveszi mit adott.

Lehet, hogy a kibékülés nem őszinte. De a szívek és vesék vizsgálója egyedül az Isten; mi emberek csak tények után ítélhetünk. S tény az, hogy az ország alkotmánya koronázáskor oly ünnepélyes módon ismertetett el az uralkodó által, melynél ünnepélyesebb és kötelezőbb cselekvény az emberi társadalomban nem létezik; s mind addig, míg a király koronázási esküje el nem homályosul: nincs ok a fejedelem őszinteségében kétkedni. Csak egy közönséges

ember is sértve érezné magát ily feltevés által. Mennyivel sértőbb ez egy fejedelemre nézve, ki jól tudja, hogy rá nem csak saját népének, hanem az egész világ szemei függesztvék, s egy tévesztett lépése által az egész világ indignatióját vonná magára!

Gyakran lehet hallani: az uralkodóház annyit vétett a magyar ellen, hogy minden magyarban fel kell forrni a vérnek, hogy e sok sérelmekért boszút álljon.

Nem lehet tagadni, hogy sok sérelmeink voltak az uralkodóház alatt; s mennyiben a boszu természet szerint édes érzést szokott szülni, s mennyiben a boszu által sorsunkon könnyíteni lehetne: némileg indokoltnak látszhatik a boszu kívánata. Azonban ne feledjük, hogy már őseink megtudták a fát annak árnyékától különböztetni. Midőn a nemzet régebben egy vagy más uralkodó alatt fegyvert fogott az elnyomott szabadságért, a cél volt: a királyt rossz tanácsosainak körmei közül kiszabadítani; mert tudták, hogy a mik történtek, azok a tanácsosok művei valának, s a fejedelem személyére semmi más, mint csak az erőtlenség vagy politikai ismeretlenség vádja eshetett. — S mi, az ujabb kor szülöttei, nem bírnánk-e annyi ildomossággal, mint őseink, hogy a fát annak árnyékától megtudnók különböztetni; s miután sikerült a király kormányi környezetéből hazánk ellenségeit eltávolítani: méltó volna-e a magyar jellemhez, még most is boszút lihegni! A boszu által vezetett merészség eredménye hasonló a

méhek boszujához, melyek fulánkjokkal együtt életüket a sebben hagyják. Ily esetben a bölcs politika azt tanácsolja, hogy leghevesebb szenvedélyünkön is tudjunk uralkodni, s a haza szeretete erősebb legyen bennünk, mint a boszu indulata.

Lehetnek a magyarok közt, kik ily lealáztatótól és végromlástól nem félnek, s a magyar hagyományos vitézségben bizva, mind azokat bizalomhiánnyal, gyávasággal vádolják, kik a kiegyezéshez hozzá járultak.

Kétségtelen, hogy a magyartól még az ellenség sem tagadhatja meg a lovagiasság és harci vitézség jellemét; s ha Magyarország minden lakosa magyar volna, ha nem volna benne az a sok titkos és nyílt ellenség, mely lesi az alkalmat, hogy a magyar ellen támadhasson, ez esetben csak volna némi alapja a vitézségbe vetett reményeknek, s ily phrasisoknak: „nem kell kiegyezés“, — „a nemzet ereje iránt nem kell kétségbe esni,“ — „gyáva az, ki nem bizik öns a nemzet erejében!“ stb.

Azonban ne feledjük, hogy az anyagi erőnek még ily mértékével birva is, bár nagyobb erőt lehetne kifejtenünk mint jelenleg, de még sem olyat, mely képes volna egész Európa közvéleményével daczolni. Ne feledjük, hogy a mohácsi vész előtt is oly bátor és vitéz volt a magyar, hogy nem félt a töröktől, s midőn a készületlen hadsereg Baranyában csak a pinczét keresve és felveve, napról napra dőzsölve vigadott, a vezérek rendre intő szavaira az lett az

elbizakodó válasz: „Csak jöjjenek a törökök, majd levágjuk őket!“ S mely oktan bátorságra s testi elmerültségre vonatkozólag báró Herberstein, Ferdinánd ausztriai herczeg követe, ki a mohácsi vész előtt hazánkban tartózkodott, e szavakra fakadt: „Soha egy nemzetről sem hallottam, sem nem olvastam, hogy ön végromlására oly öröm és vigasság közt sietett volna, mint a magyar nemzet!“ — s épen azért mert nem félt a töröktől, jött rá a veszély és romlás. Ne feledjük, hogy 1848-ban, melynek eseményeire még bukásunkban is büszke önérzettel szoktunk hivatkozni, — 1848-ban oly sok kedvező véletlenségek voltak segélyünkre, minők meglehet századok folyama alatt sem fognak összetalálkozni. Párisban, Berlinben, Bécsben a forradalom csaknem ugyanazon időben tört ki; az ausztriai monarchia anyagi és szellemi erejének minden szálai egy kézben voltak összpontosítva, Metternich herczeg kezében, s midőn a hatalmas férfiú Bécsből elüzetett, a kormány a szó teljes értelmében fejét vesztette; s e kedvező véletlenségek mellett Olaszország elkeseredett háborút folytatott Ausztria ellen, melyről szentül hittük, hogy a győzelem mérlege az olaszok részére fog hajolni. Csak ily körülmények közt sikerülhetett mindjárt kezdetben a legfontosabb helyeket, a legerősebb várakat, Budát, Komáromot, Péterváradot, Eszéket mintegy 1000 ágyuval, és annyi szuronyos lőfegyverrel s lőszerrel elfoglalni, hogy egyelőre egy kis hadsereget lehetett felfegyverezni, melynek erejét a hazafias lel-

kesültségen kívül rendkívül fokozta annak hívése, hogy a francziától, különösen az angoltól biztos segílyt várhatunk; s hogy e hitünk meg ne ingattassék, különböző álhitek tétettek forgalomba, melyeket örömet elhittünk, mert óhajtásainkkal öszhangzottak, s épen azért tovább terjesztettünk. Most azonban már tudjuk, hogy akkori igényeinkre, követeléseinkre vonatkozólag az európai hatalmasságok segílyére épen nem számolhatunk; azt pedig talán csak senki sem hiszi, hogy leghősiesebb vitézségünk mellett is képesek volnánk Európa közvéleményével ellenkező politikai irányt követni! Ha azonban mégis találkozónék, ki ezt hinné, s azt vitatná, hogy egész Európától nem fél: ily vitéz férfiuval vitázni egyáltalában nem bátorkodunk, s csak azon példabeszédre emlékeztetjük: „a kocsmában is azt verik meg leghamarább, ki nem fél!“

„Minő hazafiatlan, demoralisáló szavak!“ mondhatná egyik vagy másik. — De hát az-e a jó barát, ki barátjától a fenyegető veszélyt eltitolja? S az-e a jó hazafi, ki a körülményeket figyelembe nem véve, még akkor is, midőn ildomos visszavonulásra s erögyújtésre van szükség, a nemzetet folytonosan ingerli, hogy hanyatt-homlok a veszélybe rohanjon?

Vannak, kik a jó hazafiság tiszta jellegéül tartják: mindent gáncsolni, mi a fejedelemtől vagy miniszteriumtól jó; kik nem csak a miniszterek, hanem oly férfiak hazafiságában is kétkednek, kik semmi kiüntetés, semmi anyagi haszon után nem áhitozva,

érdek nélkül szolgálták mindig a hazát, kik vész és viharban számtalan próbáit adák tántoríthatlan hazafiságuknak az által, hogy hazánk szellemi és vérrel küzdelmei közt elsők voltak mindig résen, — kétkednek még ily férfiak hazafiságában is, mert nem gáncsolnak mindent, mi a fejedelemtől és kormánytól jő. — Hasonlóan ítélnék ezen mindent gáncsolók, mint azon tánczmester, ki Pittet tánczolni tanítván, midőn hallotta, hogy Pitt Angliának első minisztere lett, megrémülve felkiáltott: „ennek nem jó vége lesz, — e választás Angliát végveszélybe fogja dönteni! Ő Pittet jól ismeri, s midőn tőle tánczolni tanult, soha egy szabályos lépést nem tudott tenni.“ — Mindenki a maga módja, felfogása és szempontja szerint! A tánczmester nem hitte, hogy valaki jó hazafi s nagy államférfi lehessen, ha kitűnően tánczolni nem tud; s a tulzók nem hiszik, hogy valaki jó hazafi lehessen, ha kitűnően gáncsolni és lármázni nem tud a kormány ellen.

A jó és ildomos hazafi azonban őrizkedni fog az egyoldalúságtól, azaz, valamint mások felfogásáról, hajlamáról nem fog saját személyes hajlama és szempontja szerint ítéletet tenni: úgy a politikai ügyekre vonatkozólag igyekezni fog azoknak valódi alapokat kitalálni, kifürkészni, hogy így az ügynek egész hálózatát, kisebb nagyobb mozzanatait, az arra vonatkozó indokokat egy tekintettel belátván, az egész felől magának tiszta fogalmat szerezzen, azt helyes szempontból megítélhesse, erre nézve igaz levén:

hogy hamis alapfogalmak és elvek, hamis következményeket vonnak magok után a végtelenig.

Hogy pedig valaki helyes szempontból képes legyen felfogni, megítélni azon indokokat, melyek a hatalom tényezőit az ügyek elintézésében vezérlik: szükség a korábbi eseményekre figyelemmel lennie, mert csak, ha a kölcsönös igények összeütközését, a lefolyt évek eseményeire visszatekintve kíséri figyelemmel, csak úgy lehet némi biztossággal megítélni, hogy azon igények mily mértékben léteznek, vagy minő arányban változtak.

Miután ekkép az ügyet helyes szempontból felfogta, annak minden egyes szálait, és így az egész hálózatot kezében tartja: igyekezni fog az abból eredhető eseményeket fontolóra venni, félre tevén minden egyéni szenvedélyt vagy előítéletet, segítségül vevén a történelmet, a hasonló ügyeket, hasonló okokat s azokból származott eseményeket és eredményeket összehasonlítván, mindazáltal szeme előtt tartván, hogy miután világ kezdetétől fogva két politikai esemény sohasem adta magát elő egészen hasonló körülmények és viszonyok közt: tehát csak az események sokaságának összehasonlítása által lehet némi biztos következtetést vonni; miből következik, hogy hasonló okokból, hasonló eseményekből különböző időkben s különböző viszonyok közt, egészen különböző, sőt ellenkező okozatok szülemlhetnek; minélfogva figyelembe veendő, hogy az idők és események igényei más-más,

s olykor egészen ellenkező nézeteket tesznek szükségessékké.

Ha az ildomos államférfi ekkép az egész ügyet valódi szempontból felfogta, s az abból eredhető bonyodalmakat, eshetőségeket és lehető eredményeket részrehajlás nélkül fontolóra vette: hasonlóan fog cselekedni, mint a bölcs hadvezér a háboruban, kinek legközelebbi célja az ellenség hadeszközeinek megsemmisítése a helyesen intézett támadás által, de ha a támadás valamely pillanatban nem biztat kedvező eredménnyel, nagy áldozattal szerzett fontos állását is elhagyja, hogy épen a visszavonulás által döntő csatát nyerjen, mely ugy is kezébe adja ismét fontos állását; mint pl. Napoleon tett 1796-ban Wurmser osztrák tábornagy ellenében, ki kétszerte nagyobb hadsereggel nyomult előre Napoleon megtámadására. Napoleon a csatát nem csak el nem fogadta, hanem mantuai fontos állását is elhagyta, 140 ágyut hagyván az ellenségnek. Ez nagy áldozat volt; de Napoleonnak szokása volt céljai kivételében a mellék-tekingteteket mellőzni, s e nagy áldozatot azért tette, hogy ekkép öszpontosított erejével fogadhassa s verje vissza Wurmser támadását, mire vonatkozólag Berthiernek mondá: „ha az ellenséget megverjük, akkor ezen ágyukat Mantuával együtt ismét visszanyerjük; ha nem, akkor minden esetre veszve vannak.“ Hogy Napoleon helyesen számított, mutatta a következők.

A kiegyezés művénél nem szabad még szem elől téveszteni: hogy az két ellenséges áramlat közt jött létre. A trónhoz közel állók közül sokan a fennálló rendszer megváltoztatását hévvel elleneztek, s egy magyar minisztérium felállításában az összes monarchia végveszélyét vélték feltalálni, — míg a magyarok közt a tulzók oly feltételeket akartak szabni, mintha az uralkodó valamely döntő csatában oly teljesen le lett volna győzve, hogy többé semmi anyagi erő nem állna rendelkezésére. Beust gróf külügyminiszter e végre személyesen utazott Pestre, személyesen értekezett többekkel s tudatta, hogy minő alapon és feltételek alatt képes a kiegyezést kieszközölni, kimutatva a lehetőknek határát, melyen túl kezdődik az elnyomás rendszerének tovább folytatása. Ily helyzetben csak e kettő közt lehetett választás: vagy tovább is az absolut rendszer alatt maradni s várni míg a tulzók abból bennünket kiszabadítanak, — vagy a kínált feltételek elfogadva, a fejedelemmel kibékülni, s ez által hazánk jövőjének előlegesen legalább alapját megvetni, s később a tetőzetet is bevégezni.

A Deák-párt ez utóbbit választotta, miután a kiegyezés sok előnyt, szellemi és anyagi nyereségeket biztosított számunkra. Ki ezt tagadná s vitatná, hogy a kibékülés által semmit sem nyertünk s helyzetünk nem volna jobb mint Bach vagy Schmerling alatt volt: azt utasítjuk, legyen szives hazánkból kiköltözni oly országba, hol most is a Bach-féle kormány-forma boldogítja a népeket, pl. Orosz-Lengyelországba, —

ott módjában lesz az általa jobbnak vélt rendszert feltalálni.

Mind ezen itt elszámlált indokok szülték a kibékülést hazánk és a fejedelem között. A fejedelem annak érzetében, hogy még egy Königgrätz veszélybe döntheti a trónt és birodalmat: jobbát nyújtotta a kibékülésre; s nekünk épen azon oknál fogva, mert egy Königgrätz a mi létünket is veszélylyel fenyegetheti, sőt e nélkül is a reactio, mely ólalkodva leskelődik a martalékra, megsértett dühösségében, szellemi, anyagi és erkölcsi tekintetben annyi kárt tehet, hogy egy századig sem heverhetjük ki; s tekintetbe véve, hogy az anyagi jólét egyik tényezője a szabadság érzetének, s tényezője azon erőnek és erélynek, mely a szabadságot fenntartani is képes, míg más részről az anyagi alásülyedés a népet a szabadság iránt tompává teszi, mert ha kenyere nincs, nem fog az lelkesülni oly dolgokért, melyek éhségét nem csillapítják, s hiával lesz azon szellemi ruganyosságnak, mely nélkül a szabad politikai élet teljesen ki nem fejlődhetik, s a szivekben kiirthatatlan erős gyökeret nem verhet: — ezen okoknál fogva magunk, gyermekeink és későbbi utódaink iránti kötelességünk volt, a nyújtott jobbot elfogadni, — inkább kissé visszavonulni, inkább kissé engedni, s ez által jövőre biztosabb állást foglalni. Oly feltételeket akarni szabni a fejedelemre, mint egyik békélő félre, minő feltételek alatt a szélső balpártiak akartak kibékülni, hogy az állam-adósságból semmit el ne fogadjunk, sem semmi közös ügyet el

ne ismerjünk stb., ily feltételeket csak egy győztes hatalom szabhatna valamely egészen tönkre tett vesztés félre, s ily méltánytalan követelésre vonatkozólag mondta lord Chatam — az idősb Pitt —, midőn valaki az angol parlamentben az aacheni békekötés feltételeit Spanyolországra nézve kedvezőknek állítja, — e következő szavakat: „Hajdan magam is ügyvédkedtem ily követelések mellett. Akkor fiatal voltam; most tiz évvel idősb vagyok, — hidegebb vérrel nézem a közügyeket, s meggyőződtem róla, hogy ilyesmit csak akkor követelhetni Spanyolországtól, ha már végin-ségre jutott, oly állapotra, melyben a legyőzött elfogadja mind azon feltételeket, melyeket az önkény sugall a győzőnek.“

III.

A magyar nemzet legjobb szövetségese.

A mohácsi gyásznapiig a magyar, bár egymás közt folytonosan viszálykodva, az ősi vitézség ereje által képes volt nemzeti önállását nem csak fenntartani, de volt oly korszaka, midőn Európa első rangu hatalmasságai közt foglalt helyet. A mohácsi szerencsétlen csata e nemzeti dicsőségnek véget vetett. A belső viszály, önzés, s mi ebből származni szokott, az erkölcsi romlottság azon korban oly magas fokra hágott, miszerint ennek láttára báró Herberstein a már fentebb említett vésztjósító szavakra fakadt. Meg is adtuk árát e nemzeti romlottságnak! A török hazánk nagy részét elfoglalta, és semmi kilátás nem volt, hogy a nemzet ősi vitézségének varázsát s elvesztett nemzeti nagyságát önereje által visszaszerezhetné volna. A nemzet kétségbeesését s reménytelenségét a jobb jövő iránt, eléggé mutatja az 1528-iki országgyűlés azon nyilatkozata: „miszerint a nemzet magát védeni többé nem képes.“ Ily helyzetben vagy a török

alatti szolgaságban kell vala a nemzetnek megnyugodnia, vagy oly szövetséges után látnia, kinek segélyével a törököt hazánkból kiüzni lehessen.

Őseink ez utóbbit választották, s e végre szövetségre léptek I. Ferdinánddal, s annak zálogául sz. István koronáját, s azzal az uralkodói hatalmat neki és utódainak felajánlották, s mely tény újabb megerősítést nyert 1723-ban, midőn a sanctio pragmatica által az örökösödési jog az uralkodóház leány-ágára is kiterjesztetett.

A helyzet azóta nem változott; részint mert az uralkodóház még ki nem halt, részint mert a magyar szövetséges nélkül most sem volna képes nemzeti önállását megőrizni. Szövetséges nélkül helyzetünk hasonlítana ahoz, midőn valaki egy lábón erős állást akarna foglalni. Egy lábón nem lehet állni, legalább sokáig nem.

Maga Kossuth Lajos is e meggyőződésnek, — hogy t. i. hazánk jelenleg sem lehet szövetséges nélkül, — adott kifejezést, midőn 1862. május 1-jén, a fennálló régi szövetség helyett, egy új dunai szövetség tervezetét tette közzé, ennek szükségességét igen helyesen azzal indokolván: „hogy a Duna völgyében külön egyik nemzet sem eléggé erős arra, hogy nagy szomszédainak vagy bilincset, vagy legalább pórázát állandólag ne érezze“; sőt még azon esetben is, írja Kossuth, „ha minden dunai nemzet a területén lakó többi népek töredékeit is magához kapcsolná, még

akkor is csak oly másodrendü államot alakítana, melynek függetlensége veszélyekre tétetnék ki, következöleg kényszerítve volna idegen befolyásnak vetni alá magát.“

E sorok írója azok közé tartozik, kik Kossuth iránt ábrándosszerű tisztelettel viseltettek, s most is sajnálja hogy Kossuth a dolgok uj — s ez idő szerint változhatlan — rendén meg nem nyugszik, s nem jön vissza a hazába, hogy fényes tehetségét a haza javára mérlegbe vetné.

De e tisztelet sem tartóztathat vissza azon meggyöződésünk nyilvánításától, miszerint az uj szövetség tervezetének annyi ellenséges elem és érdek állja utját, hogy létesíthetőnek épen nem látszik; s mennyiben mégis létesíthető volna, több hátrányra nyujt a magyarnak kilátást, mint a fennálló régi szövetség.

Ezen dunai uj szövetség állna: „a mostani Magyarországból és duna-környéki tartományokból; parlamentjét felváltva Pesten, Zágrábban, Belgrádban és Bukarestben tartaná, s mely parlamentben minden képviselő azon nyelven szólhatna, a melyen neki tetszik. Minden törvényhatóság szótöbbséggel maga döntené el, mi legyen a közigazgatás és a kormány nyelvi közlekedés nyelve. Ezen nyelven szerkesztessék a jegyzőkönyv, ezen expediáltassanak a kormány válaszai és rendeletei. Továbbá, minden népiség saját nemzetiségének érdekeiben roppant egyesüléseket ala-

kithat; választhat nemzetiségi vezéreket: bán, vajda, hoszpodár és más ily nevek alatt.“

Ha egy államot oly könnyen lehetne alkotni, mint egy hólyagot felfujni, s a különböző nemzetiségű államokat oly könnyen lehetne összevegyíteni, mint két különböző anyagot: ez esetben jó reménység fejében kísérletet lehetne tenni az új szövetséggel.

Azonban ha a dolgot nem felületesen, nem egyoldalulag, nem saját egyéni óhajításunk szempontjából vizsgáljuk, hanem praktikus oldaláról fogjuk fel: kétségtelen, hogy mindjárt kezdetben oly kérdések, oly nehézségek adják vagy adnák magokat elő, melyek csak hamar azon meggyőződésre juttatnának, hogy a nemzetek nem holt anyagok, melyeket csak oly könnyen összegyurni lehetne.

Ily nehézség volna mindjárt kezdetben, hogy ezen dunai új szövetség „Szövetséges államot“ képezne-e, mint pl. a régi görögöknél az amphiktyoni szövetség, s korunkban az amerikai Egyesült-Államok, midőn a souveraini jogot a szövetség, vagy annak nevében a szövetség főnöke gyakorolná, s ez esetben a főnök felváltva a különböző nemzetek közül, vagy nemzetiségre való tekintet nélkül választatnék-e? vagy „Állam-szövetséget“ képezne, mint azelőtt Németország, midőn a szövetség mellett minden külön ország souveraini jogát, hatáskörét megtartaná? S ez esetben a mostani souverainek megmaradnának-e, vagy pedig az országok tetszésétől függene fejedelmeiknek az

utlevelet kiadni, és a fejedelmek az utlevelet csak oly könnyedén elfogadnák-e? S ez esetben az elnökséget a szövetséges gyűlésben ki vinné? A souverain országok felváltva egymás után, vagy a különböző országok kiterjedéséhez, népességéhez aránylag osztatnék fel az elnökségi idő tartama? S e nehézségek mellett, mikép lehetne a különböző nemzetek és néptörzsek egymással ellenkező igényeit kielégíteni?

Mind oly kérdések, melyeket könnyű papírra feltenni, de melyeknek nem oly könnyű a megfejtése.

Ehez képest a dunai új szövetség létesüléséhez szükséges volna: hogy Magyarország különböző nemzetiségein kívül, Szerbia és Románia lakosai is beleegyezzenek; továbbá, hogy Magyarország Szerbia és Románia jelenlegi uralkodói vagy önkényt beleegyezzenek, vagy bármi külsőleg rájuk ható oknál fogva kényszerítettnek beleegyezésüket adni; s végre, hogy az európai diplomatia, az európai nagyhatalmasságok is beleegyezzenek.

Mi Magyarország különböző nemzetiségeit illeti: a tótok, szerbek, horvátok közül azok, kik a panszlavismushoz hajlanak, kétségkívül örömmel üdvözölnék az új szövetséget, azon reményben, hogy Szerbia csatlakozása által számban, és így befolyásban is túlsúlyt nyernének; s ugyan ez oknál fogva valószínűleg viszhangra fogna találni a tervezet a magyarországi románoknál is, Románia reménylett csatlako-

zása miatt. De már a magyarokra és hazánkban lakó németekre nézve épen ez oknál fogva nem lehetne kívánatos az új szövetség; mert mennyit a külföld felé gravitáló nemzetiségek számban és befolyásban nyernének: a magyarok és németek számban és befolyásban annyit vesztenének.

Mi Szerbiát és Romániát illeti: okunk van kétkedni, hogy az új szövetség tervezete ott viszhangra találna; mert mind két kis ország, névleg nem ugyan souverain, de tetteleg a souveraini jogokat gyakorolja, s mely ország a souveraini jogok bűbáját megkóstolta, nem fog az arról oly könnyen lemondani valamely szép terv kedvéért. Mind Szerbiára, mind Romániára nézve az új szövetség oly változást hozna elő, mint midőn valamely kis folyó egy nagy folyóba ömlik, s ez által elenyészik.

Mi különösen Szerbia lakosait illeti: ezek már több ízben kimutatták, hogy a magyarországi szerbekkel nem igen rokonszenveznek. Ennek oka az, mert mióta Hadsics, ujvidéki volt tanácsnok Szerbia számára az első törvénykönyvet szerkesztette, a magyarországi szerbek szerettek Szerbia ügyeibe avatkozni, s az ország közigazgatásában, kormányzatában befolyást akartak gyakorolni, mi már régebben némi viszályra adott alkalmat, s mely újra táplálékot nyert Mihály fejedelem meggyilkoltatása által.

Mi Románia lakosait illeti: hogy minő hajlammal fogadnák ezek az egyesülésre való felhívást, mutatja azon tény, hogy noha nyelvben s vallásban

egyek, mégis a krími háborúig Moldva- és Oláhország két különböző, egymástól független hoszpodárságot alkottak; mutatja azon tény, hogy mióta a francia diplomatiának bizonyos fogás által sikerült a két rokon nemzetet egyesíteni, Moldva az egyesülést úgy tekinti, mint a krokodilus egyesülését martalékkal, midőn azt elnyeli; s mutatja azon tény, hogy Laczesko, a „Moldova“ szerkesztője, legnépszerűbb férfiú Moldvában, mert lapjában folytonosan az unio ellen izgat, s mely kölcsönös érületnek kifejezést adott a múlt évben azon véres jelenet, midőn Jászvásáron a lovardában oláh katonatisztek Laczeskora rohantak, s őt kardjaikkal megvagdalták. Ily jelenetek nem igen mutatnak forró vágyat újabb egyesüléshez.

Hát az illető fejedelmek mit fognának tenni? Hogy önkényt egyik se lépne le fejedelmi székéről: ezt úgy hiszszük, nem szükség hosszasan mutogatni. És így csak oly belháborun keresztül, mely országok pusztulását, ipar és kereskedelem fennakadását vonná maga után, — nem mondhatjuk, hogy a tervet létesíteni, hanem csak kísérletet tenni lehetne, s mely kísérletekre vonatkozólag áll az: ha egy vagy más embernek, vagy valamely pártnak saját vágyait, régi szerződések vagy hosszú birtoklás ellenében csak úgy minden tétova nélkül érvényesíteni lehetne, a világ egy napig sem maradhatna békében. Még azon esetben is, ha valamely birtoklás bitorlásan kezdődött, a népjog (jus gentium) szerint, bizonyos elévülési határ-

idő van megállapítva, melynek eltelése után a birtokjogot többé kérdésbe tenni nem lehet. Mióta Groot Hugo „De jure belli et pacis“ irt jeles műve által, s utána Wattel és mások a népjognak törvényadói tekintélyt szereztek, azóta ez elv lőn megállapítva és elfogadva: „a közjólét kívánja, hogy minden jogvitának egyszer vége legyen.“ Mert ha akár egyes embernek, akár valamely pártnak joga volna saját vágyait tetszés szerint érvényesíteni: ez annyit jelentene, hogy minden egyes embernek vagy pártnak joga van szerződéseket felbontani, s a békés állapotot felforgatni. Az osztrák császár azt gondolhatja, hogy őt jogtalanul fosztották meg németországi nagy befolyásu állásától vagy Lombardiától s rokonait Toskánától és Modenától. Tegyük fel hogy ugy van. De azért fogná-e magát a világ előtt igazolhatni, ha most, a békefeltételek elfogadása után, egy nagy hadsereggel indulna Frankfurt vagy Milano s Florencz ellen? Az eset áll azon országokra nézve is, melyekből az uj dunai szövetség alakulna; mert fejedelmeiket önkényt választották, s fejedelmeikkel bizonyos szerződést kötöttek, s mire nézve hazánk viszonyaira vonatkozólag a 61-ki országgyűlés, a válaszfeliratban következőleg nyilatkozott:

„Magyarország az uralkodóházzal szerződött, nem az örökös tartományokkal; szerződött az örökösödés felett, nem valamely szorosabb közjogi kapcsolat felett, sőt még azon szerződésben is kikötötte független önállásának biztosítását. Ezen szerződést

kész leend Magyarország mindenkör megtartani, de azt megváltoztatni, s helyébe szorosabbat állítani, magát az örökös tartományok érdekeinek lekötni, s ez által alkotmányos önállásáról lemondani, szándéka bizonyosan nincs. Számtalan jogviszony létezik mind a köz-, mind a magánjog körében, mi az egyik vagy másik félnek alkalmatlan; de ha minden ilyen jogviszonyt fel lehetne forgatni olyképen, hogy az egyik fél tartsa meg, a mire kötelezte magát, a másik azonban nem teljesíti a kikötött feltételeket, mert azok neki terhesek: ugy sem a törvény, sem a szerződések nem nyujtanának biztosítást, hanem egyedül az erő volna a jognak mértéke.“

Következik, hogy a diplomatia, azaz, az európai nagyhatalmasságok, vagy legalább azok többségének egyetértő közreműködéséhez, anyagi vagy erkölcsi segélyéhez lehetne-e reményünk az új szövetségre nézve?

A diplomatia befolyását és hatalmát csak azok kicsinlik, kik azt nem ismerik.

Szokás mondani, hogy korunkban nem öt, hanem hat nagyhatalom van, s a hatodik nagyhatalom: a pénz. Sokkal helyesebben mondható, hogy korunkban legnagyobb hatalom: a diplomatia; mert ez rendezi, intézi a népek sorsát és államok viszonyait. A diplomatia tartja jelenleg kezében a világ uralmát, épen ugy, mint azt a középkorban a hildebrandi pápai hatalom kezében tartotta. Nagyobb hatalom ez mint az álló seregek, melyeknek ereje a diplomatia

működésétől függ, s hatalmasabb mint bármely nemzeti akarat, mely csak akkor fejlődhetik erőre, s válhatnak hatalommá, ha azt a diplomatia is elősegíti. Oly hatalom ez, melynek ellenére Európában semmi fontosabb változás nem történhetik.

Legyen elég erre vonatkozólag oly tekintélyre hivatkozni, ki magas állásánál fogva a diplomatiát nem csak elméletből, hanem tapasztalatból is ismerte; ki egy új hatalmas állam alkotásában a hajszálrugó volt, s kiről a most uralkodó francia császár mondá: „Európában csak három diplomata van, ugymint, III. Napoleon, Palmerston és Ön,“ — s e férfiú: Cavour.

Mind azt, mit fentebb a diplomatia befolyásáról és hatalmáról mondtunk, gr. Cavour, volt olasz miniszterelnök, még erőteljesebb kifejezésekkel mondja, érveit megrendítő világeseményekkel erősítve. Azon időben, midőn Nápoly, Szicília, Lombardia, s az apró olasz államok Piemonttal már egyesülve voltak, s ez egyesült testben még Velence hiányzott; midőn ennek folytán Turinban az izgatottság a legmagasabb fokra hágott; a kávéházakban az ifjuság hatalmas szónoklatokat tartott, s a néppel egyesülten e szót hangoztatta: „Velence vagy halál!“; midőn a hírlapok e hangulatot izgató cikkek által csak növelték; midőn magában a kamraülésben is a tekintélyes ellenzék mind hangosabban követelte, hogy Velenczét minden áron el kell foglalni, s Cavour türelemre

intő politikáját gyávaságnak bélyegezték, — ez izgatott hangulat közepette Cavour, 1860. octóber 10-kén a turini kamraülésben, e következő beszédet tartotta :

„Bármily nagy legyen mindnyájunk részvéte Velence, e kitűnő martyr iránt, ugy hiszem, mindnyájan elismerjük, hogy jelenleg nem izenhetünk Ausztriának háborut. S nemcsak azért nem, mivel nem vagyunk szervezkedve, hanem mivel Európa nem akarja ezt. Ezen ok, meglehet nem nyomatékos azon szónokok szemében, kik azt hiszik, hogy nem sokat kell ügyelni más hatalmak ellenkezésével. De nekem, uraim, el kell utasitanom, hitem szerint, e véleményt, s megjegyezmem, hogy veszélyes volt mind az uralkodókra, mind a népekre nézve szemet hunyni a nagy nemzetek ellenszegülésére. Roppant katasztrófák példái állanak előttünk, melyek onnan eredtek, hogy más nemzetek érzelmei nem tartatának tiszteletben. E század elején az újabb kor legnagyobb hadvezére nem vette számba Európa népeinek véleményét, s rendkívül lángesze és végtelen segédeszközei mellett is megbukott néhány évi uralkodás után; végzetserűen bukott meg, hogy fel se keljen többé, Európa egyesült ereje ellenében.

„Hozzánk közelebb eső multban egy másik császár, kinek száz meg százezer katonája volt, kik vitézség dolgában nem állanak hátrább senkinél, nem akarta meghallgatni más hatalmasságok tanácsát; azt hitte, tetszése szerint intézheti a török birodalommal

kezdet pörét. S mi történt? E nagyhatalmasság nem sokára keservesen megbánta, hogy nem ügyelt Európa többi részének érdekeire és véleményére. Félni lehet, hogy ez lesz a mi sorsunk is, ha csak jogunkban és saját segédeszközeinkben bizva, egyáltalában nem akarnók figyelemre méltatni Európa táncsait.“

Gr. Cavour, az újabb kor egyik legnagyobb miniszterének és diplomatájának e szavai a kételkedőket is meggyőzhetik arról: hogy a diplomacia ellenére Európában semmi fontosabb változás nem történhetik.

S most már lássuk, mennyire egyez meg az európai hatalmasságok érdekeivel, ohajtásaikkal, hogy Magyarország régi szövetségét Ausztriával felbontva, egy új szövetséget kössön?

Oroszország valószínűleg nem ellenezné az új szövetség tervezetét; mert azon időtől fogva, mióta III. Iván orosz uralkodó, a XV. század másik felében Zsófia görög királyi hölgyet nőül vevé, ki férjének nászajándékkul a byzanti uralkodóház czimerét, a kétfejű sast — az önuralkodás jelképét — hozá, s mely időtől fogva az orosz uralkodók örökösödési igényt tartanak Konstantinápolyhoz, ez időtől fogva kedvezőbb alkalom alig kínálkozott az oroszoknak, uralmukat Konstantinápolyig és az Adriáig terjeszteni, mint az új dunai szövetség alakulása alkalmával. Mert még azon nem képzelhető legjobb esetben is, ha a külhatalmak összedugott kezekkel néznék az új állam ala-

kulását, belháboru nélkül az meg nem történhetnék, s e belháboruk zavarában az orosz kénye-kedve szerint halászhatna, s valószínűleg még mielőtt a terv létesülhetne, polyp-karjait kiterjeszthetné az Adriáig és Bosporusig, s onnan a Dardanellákig, épen úgy, mint midőn a XVII. század elején a Rurik-ház kihalásakor Oroszország belháboru színhelye lett, ez alkalmat felhasználva, a svédek Novgorodot, s a lengyelek Moskaut elfoglalták. S azon esetben is, ha sikerülne az uj dunai szövetséget megalakítani, az orosz hagyományos terjeszkedési vágyait és igényeit könnyebben érvényesíthetné egy, rosz enyvvel összeforrt erőtlén állam ellenében, mint egy erős Ausztria ellenében. Mert ha a rokonszenv az orosz irányában a keleti népeknél nem is oly felettébb nagy, de az ellenszenv sem oly nagy, mint némelyek állítják; s ha a műveltebb osztálybeliek, Kossuth szavai szerint, „az ébredő fiatalság egész melegével ragaszkodnak saját nemzeti egyéniségük fenntartásához, s szabad nemzetek vágnak lenni, s nem orosz szolgák,“ de a műveletlenebb osztály, papjaikkal együtt, az oroszszal rokonszenvez, pedig Keleten a művelt osztály igen csekély, s az oroszoknak a belviszályok zavarában elég módja és alkalma volna, pénzzel, kitüntetésekkel, érdemjelek osztogatásával, kecsegtető ígéretekkel stb. magának pártot csinálni, mit természetesen felettébb megkönnyitene a vallás- és nyelvrokonság. — „Ez az ut visz Konstantinápoly felé!“ E felirattal láttatott el Cherson déli kapuja. Az uj szövetség az

oroszra nézve egyenesebb ut volna Konstantinápoly felé; pedig a világ legelső katonai lángesze, I. Napoleon mondá: „ki Konstantinápolyt birja, az a világ feletti uralmat birja!“

Poroszországnak egyáltalában nem állhat érdekében, hogy az orosz Konstantinápolyig és az Adriáig terjeszkedjék, s ennél fogva a dunai szövetség eszméje nála viszhangra nem találhat. Igaz, Poroszországnak érdekében állt Ausztriát mindig gyengíteni, de nem megsemmisíteni. E célját Königrátnél elérvén, s a németországi fennhatóságra szert tevén: egymással békében lehetnek.

De már Oroszország irányában egészen más helyzetben volna Poroszország, ha az Konstantinápolyig és az Adriáig terjeszthetné ki uralmát. Ez esetben Poroszország szolgai függésbe jutna az orosz irányában, mert vele tözsomszédságban levén, viszály esetében azonnal ki lenne téve a hatalmasabb szomszéd csapásainak. Igaz ugyan, hogy a porosz és orosz uralkodók rokonsági összeköttetésben vannak egymással. De a politikában nem a rokonsági összeköttetés, hanem az érdek szokott befolyást gyakorolni, s minden idők történelme bizonyítja, hogy a világ legnagyobb eseményeit, igen ritka kivétellel, mindig az érdekek idézték elő.

Ez annál nagyobb mértékben áll Poroszországra nézve, mert, miként Oroszország Nagy-Péter politikáját, ugy Poroszország Nagy-Frigyes nagy szellemének politikáját követi.

Nagy-Frigyes pedig erre vonatkozólag koronaörökösének a következő utasítást adja:

„Miután közönségesen el van ismerve, hogy a csalárdság gyalázatra és büntetésre méltó tett: oly új kifejezést találtak fel, mely a tény minőségét meglehetősen mérsékli; s ez új név: állameszélyesség (Staatskunst).

„Kétségkívül e szó egyedül a fejedelmek kedvéért találtatott fel; mert illem szerint csak nem nevezhetnek bennünket semmirekellőknek és csalóknak. Azonban bár miként legyen, én önnek őszintén megvallom, mit értek az állameszélyesség alatt.

„Az állameszélyesség alatt én azon ügyességet értem: miszerint az embernek minden időben arra kell törekednie, hogy másokat rászedjen.

„És én önt bizonyossá tehetem, hogy a világ minden hatalmasságai ezen a pályán versenyt futnak egymással. Ezt előre feltéve, nem lesz oka szégyenlenie, ha csak oly szövetségeket fog kötni, melyek saját érdekét előmozditják. Mire nézve ne kövesse el valahogy azon szarvas hibát, hogy szövetségeket felbontson, míg saját érdekével nem ellenkeznek, s tartsa magát szilárdan azon alapszabályhoz: hogy a szomszédok ártatlanná tételére legbiztosabb eszköz, őket mindenből kipusztítani. — Tulajdonkép szólva, egyedül ez azon állameszélyesség, mely országokat alkot és fenntart.“

A mely utasítást Nagy-Frigyes koronaörökösének adott, azt maga tette is több ízben követte, s erre vonatkozólag írja róla Macaulay:

„Midőn Frigyes 1741-ben Mária Teréziát megtámadta és Sziléziát elfoglalta, gondja volt arra, hogy Franciaországot szövetségesül megnyerje, s ez által a vívmányt maga részére biztosítsa.

„Időközben Frigyes politikájában némi változásra gondolt. Ő nem akarta Franciaországot a Habsburg-ház rovására a szárazföldön tulnyomó hatalomra segíteni. Az ő első szándéka volt: a királynőtől Sziléziát elvenni; s második szándéka volt: hogy ő rajta kívül senki más ne vegyen el tőle semmit. M. Terézia angol közbenjárásra Sziléziáról lemondván, béke kötöttet; s Frigyes szövetségét azonnal cserben hagyta.“

Ha már Poroszország legujabb magatartását az itt mondottakkal összehasonlítjuk: minden arra mutat, hogy a porosz kabinet minden lépteit és tetteit most is Nagy-Frigyes hagyományos politikája vezérli és intézi, mely hagyományos politika nem tűrheti saját tözsomszédágában Oroszország fenyegető tulsulyát; s részünkről azon meggyőződésben vagyunk, hogy miként Ausztria 1849 után óriási hálátlansága által bámulatra ragadta a világot: ugy meg lesz később a világnak még azon bámulni valója, hogy Poroszország Ausztriával szövetkezve fog közreműködni az orosz tulsúly megtörésére. Poroszországot erre geográfiai helyzete fogja szüntelen ösztönözni, s erre

vonatkozólag helyesen mondja III. Napoleon „Julius Caesar“-jában: „rendeltetésökben eljáró népek ebbeli végzetőkben feltartóztathatlanok.“

Mi pedig a porosz kormánytól reménylhető tetteges segílyt illeti: köztudomásu dolog, hogy Poroszország a 66-iki háboruban felhasználta Magyarország elégületlenségét Ausztria legyőzésére, s e végre egy magyar legio is szerveztetett, mely betört az országba, hogy az ausztriai hadsereg erejét Csehországban bérnítse. S midőn Poroszország a königráti csata által célját érte, a magyar legio azonnal kiharancsolatott az országból, s a prágai békekötés alkalmával Magyarország önálló érdekei egy szóval sem méltattak figyelemre.

S a mely okok Poroszországra hatnak, hogy semmi oly változást ne pártoljon, mely az orosz terjeszkedést előmozdítaná: ugyanazon okok indítják Olaszországot is arra, hogy mindent gátoljon, mi Oroszországot tőszomszédságába hozhatná. Olaszország, Lombardia és Velence birtokába jutván: Ausztriától nincs már semmi kívánni valója; egymással jó szomszédok lehetnek. Mutatja ezt a magyar legio feloszlata is, melyet mind addig fenntartottak, mig Velence birtokába nem jutottak. Mihelyt ez megtörtént, a legio feloszlattatott. Megszülvén az ok, meg kellett szünni az okozatnak is.

Hátra van még: Francia- és Angolország.

Már I. Napoleon mondá: „Francia- és Angolország egymással szövetkezve, a világnak törvényeket szabhatnak.“ III. Napoleon titka, befolyása és hatalma szerintünk abban áll, hogy azon időtől fogva, mióta Franciaország az uralkodói hatalmat kezébe adta, nem tévőzött és támolygott ide-oda, mint X. Károly és Lajos Fülöp a szövetséges választásában, hanem állhatatosan Anglia szövetségéhez ragaszkodott. E kettős hatalom, egymással szövetkezve, azon óriási erő, mely tetszése szerint rendezi és intézi Európa ügyeit. Mi nem azt teszi, hogy Európában az apróságig minden úgy történik, mint Anglia és Napoleon akarják, hanem igenis azt, hogy ellenőkre Európában semmi fontosabb változás nem történhetik.

S most már lássuk, hogy e két nagyhatalom akarja-e azt, hogy Magyarország régi szövetségét Ausztriával felbontsa?

III. Napoleonnak kétszer lett volna módja és alkalma Ausztria felbomlását eszközölni.

Először 1859-ben, a solferinói csata után. A háboru alatt a francia és olasz uralkodók, Kossuth tanácsát meghallgatva, felhasználták Magyarország elégtelenségét Ausztria legyőzésére. A solferinói csatában az ausztriai hadsereg minden ponton megverve, rendetlen futásban keresett menedéket. Az egyesült francia-olasz hadsereg ellenállás nélkül elfoglalhatta volna Bécsset, s Ausztriát megfoszthatta volna annak lehetőségétől, hogy egy harczképes sere-

get öszpontosítson. És Napoleon Ausztria e teljes leverettetésében fegyverszünetet ajánlott az ausztriai császárnak, s Villafrancában béke kötöttetett, a nélkül, hogy Magyarország önálló érdekeiről a francia császár csak egy szócskával is megemlékezett volna.

Másodszor 1866-ban, a königgrätzi csata után, midőn az ausztriai hadsereg szintén minden ponton megverve, rendetlen futásban vonult vissza. Ezen csata után az ausztriai császár Velenczéről lemondott III. Napoleon javára, egyuttal felkérve közbenjárását, hogy a háborunak vége vettessék. Napoleon a közbenjárást elfogadta, s a béke alapjául szolgáló programját jul. 16-ikán a porosz királylyal e távsürgönyben közölte: „Ausztria integritásának fenntartása, de kilépése az ujonnan alakítandó Németországból; éjszaki-német szövetség alakítása Poroszország hadi vezérlete alatt.“

A béke e program szerint létre jövéen, Ausztria mentve lön. S e kétszeri megmentés valóban nem mutat arra, mintha Napoleonnál a dunai uj szövetség pártolásra találna. S ha e mellett figyelembe vesszük az ausztriai uralkodóháznak az előtti feszes, mondhatni ellenséges magatartását Napoleon irányában, mely nem szünt meg, hol csak tehetett, borsot törni Napoleon orra alá: könnyü átlátni, hogy a kétszeri megmentésnél Napoleon sem követte személyes érzelmeit, hanem azon mélyebb politikai érdek volt az indok, mely szerint a keleti kérdésben szüksége

van egy erős Ausztriára, s hogy ez erős Ausztria szövetségét maga részére biztosítsa.

Hát Anglia? Ugy hisszük, teljesen felesleges azt mutogatni, hogy Anglia Ausztria felbomlását nem akarja, mert az orosz túlterjeszkedés ellen épen Angolországnak van legnagyobb szüksége egy erős Ausztriára. S legyen elég erre vonatkozólag lord Palmerstonnak az angol parlamentben 1849-ben tartott egyik nevezetes beszédére hivatkozni, melyben határozottan kijelenti: hogy „Angolország egy erős Ausztriát óhajt, s Magyarország elszakadási vágyait sem tetteleg, sem erkölcsileg elő nem mozdíthatja.“ Palmerston e nyilatkozata 1849-ben sokakat kiábrándíthatott közülünk az angoltól reményelt segélyre nézve. Azonban némi vigaszul utána tette Palmerston: hogy „Ausztria csak úgy lehet erős, ha Magyarország szabadságát el nem nyomja, s ő óhajtja, és befolyását fel fogja arra használni, hogy az uralkodóház, saját előnyéért, Magyarország alkotmányos szabadságát visszaállítsa.“ Kétségkívül az öreg lord ez óhajta azon indokból származott, melynél fogva a francia császár is Ausztria barátságát keresi, s úgy hisszük, nem tévedünk azon feltevésünkben, miszerint az angol-francia szövetségnek összetartó kapcsa azon közös érdek, hogy az orosz terjeszkedéseket és foglaltsokat meggátolják.

S most már lássuk, hogy a kérdés alatti dunai új szövetség, ránk magyarokra nézve, üdvös volna-e?

Nézetünk szerint, még azon esetben is, ha az orosz a belzavarokban el nem nyelne bennünket, s a tervezett új szövetség nehéz vajadások közt valahogy létrejönne: ez ránk nézve nem volna egyéb, mint a krokodilus egyesülése martalékával, midőn azt elnyeli.

Mert avagy számra nem volna-e kisebbségben a magyar-faj, s ennek folytán szavazáskor nem huzná-e mindig a rövidebbet?

Előjönne az államfő választása. Kezdetben valószínűleg a többség is beleegyezne, hogy felváltva mindegyik nemzetiség közül választassék az államfő. De ha a többség bármikor azt határozná, hogy nemzetiségre való tekintet nélkül választassék az államfő, s mindig panszláv érzelműt választanának, a mint hogy kétségtelenül a szláv eredetű népek alkotnák a többséget: mit fogna akkor a kisebbség cselekedni? Talán tiltakozni a többség választása ellen? S mit fogna az használni?

Előjönne a nyelv-kérdés. Kezdetben kétségkívül elnéznék, hogy az új államszövetség parlamentjében mindenki azon nyelven szóljon, a melyen neki tetszik. S lenne oly bábeli nyelvzavar, melyhez hasonlót e világon hiába keresnénk, s hogy a követek egymást megérthessék, minden követnek legalább is hat-hét nyelvet kellene érteni. Hát ha aztán a szláv többség valamikor azt határozná: hogy csak szláv

nyelven szabad szólni, — s a szláv népfaj eddigi magatartásáról ítélve, ily vágy a lehetetlenségek közé nem tartozik, mit fognánk akkor cselekedni? Tiltakozni a többség határozata ellen?! S aztán? Talán kilépnénk a szövetségből? S aztán? Sok oly aztán következne aztán, melyekre nagyon nehéz volna aztán megfelelni.

Ha már az előadottak után jelen helyzetünket azon kétes jövővel összehasonlítjuk, melyet a dunai szövetség számunkra hozna: bár helyzetünk jobb is lehetne, de még sem oly rossz az, hogy érdemes volna a cserét láttatlanban megkísérleni. Eszélyes ember csak akkor cserél, ha a csere által valamit nyer. Nyernénk-e mi a csere által? Most Pesten, a haza szívében, van és lesz évenként országgyűlésünk; a haza szabadsága, alkotmánya visszaállítva, s legalább is élvezünk annyi szabadságot, mint bármely más alkotmányos monarchiában élveznek, s a tér és eszköz, mely által a szabadságot tovább fejleszteni lehet, az országgyűlés által a nemzet birtokában van; fizetni fogunk ugyan évenként bizonyos adót: de magunk határozzuk meg, mire fordítsuk, s hazai kormányunk gondoskodni fog, hogy ipar és kereskedés által jövedelmünk oly mértékben szaporodjék, hogy a quotát és egyéb adót nagy terheletés nélkül megfizethessük; a magyar nyelv nem csak hivatalos nyelv, hanem a fejedelem és fejedelemnő folyékonyan beszélnek, mely körülmény

kétségkívül hatással lesz — sőt már is hatással van arra, hogy szép nyelvünk minden kényszerítés nélkül, csupán erkölcsi hatása által, Kárpátoktól Adriáig terjedjen, s a főranguak palotáiban is illető helyét elfoglalja; s tegyük ehhez, hogy miután Ausztria olasz tartományait és németországi állását elvesztette, a politikai szükségesség hozza magával, hogy a magyar király és osztrák császár egy személyben, Eugen szavoyai herczeg és Gentz javaslata szerint, a birodalom sulypontját Buda-Pestre tegye, s székhelyét felváltva Bécsben és hazánkban tartsa, minek természetes következménye lesz, hogy a külföldi követek, consulok s egyéb ügynökök, mint szintén a hazai magas rangu aristocratia Buda-Pesten fog állandó lakást venni, s mely esetben Buda-Pest rövid idő alatt Mátyás-kori fényét és dicsőségét nem csak visszanyeri, hanem azt felül is fogja mulni, s e fény és dicsőség a szívből az egész testbe fog szétsugározni, — s ez előnyökért a csere által mit nyernénk? Nyernénk országgyűléseket Zágrábban, Belgrádban és Bukarestben, s magyar országgyűlés helyett bábeli nyelvzavart; nyernénk panszláv államfőket, orosz bérenczeket, kiknek fő törekvésök lenne, hazai nyelvünket megsemmisíteni; s nyernénk örökös belviszályt, melyben a különböző nemzetiségek egymást folytonosan emésztenék.

Valóban az új szövetség melletti hátrányok ránk nézve oly szembetűnők, miszerint ha a nemzet

most oly helyzetben volna, mint a mohácsi vész után, hogy szabadon gyakorolhatná király-választási jogát, a németországi állásától megfosztott Ausztriával szövetséget kötni sokkal előnyösebb volna, mint a dunai tartományokkal.

IV.

A jelen politikája a szövetséges irányában.

Ha Magyarország — mint fentebb láttuk — szövetséges nélkül fenn nem állhat, s az Ausztriávali szövetség nagyobb előnyünkre szolgál, mint bármely más szövetség: e szövetség fenntartására szükséges anyagi és szellemi eszközöket megtagadnunk nem lehet. A szövetség természete magával hozza, hogy a szövöttek felek, azon célra vonatkozólag, melynek eléréséért szövetségre léptek, szintugy az előnyöket mint terheket közösen érezzék.

Ezen viszonyból származnak hazánk és ugyanazon fejedelem alatti más országok közt — a közös ügyek.

A közös ügyek 1723-ban, a *pragmatica sanctio* által nyertek törvényes kifejezést, midőn eleink az örökösödési jogot az uralkodóház leányágára is kiterjesztették, s ez ünnepélyes szerződésben egyuttal ki nyilatkoztatták: hogy mind Magyarország és az ahoz kapcsolt részek és országok, mind ő

Felségének többi országai és tartományai ugyanazon közös uralkodó által feloszthatlanul és elválaszthatlanul — indivisibiliter et inseparabiliter — együtt birtoklandók.

Midőn a nemzet e feloszthatlan és elválaszthatlan birtoklást törvénybe iktatta, kétségtelenül magára vállalta e birtoklás fenntartásának kötelezettségét is, s ha a szükség úgy kívánná, fegyveres megvédését is, mert különben a feloszthatlanság és elválaszthatlanság törvénybe iktatásának semmi értelme nem volna. Elméletben a magyar király és osztrák császár külön személyiségek: de gyakorlatban a magyar király az osztrák császártól külön nem választható. Miképen lehetne is azt gátolni, hogy a megtámadott osztrák császárt a magyar király ne védené!

Igy értelmezték a prag. sanctiót a későbbi országgyűlések is. 1741-ben a 4-ik cikkben, s 1790-ben a 10-ik cikkben ismételve határozottan ki van mondva a feloszthatlan és elválaszthatlan birtoklás elve; 1792-ben pedig ez elvet tettelesen is érvényesítették, midőn ez ellenség, az akkor Ausztriához tartozó Belgiumot megtámadván, a magyar nemzet azon megtámadott ország fegyveres megvédéséért a kívánt ujonczokat megajánlotta, s a hosszas francia hadjárat, s később az olasz háboruk alatt, a rendes magyar katonaság mindig közösen és együtt harczolt a fejedelem többi seregeivel, a nélkül hogy a nemzet ez ellen tiltakozott volna, épen úgy, mint a török ellen nem csak a magyarok, hanem a fejedelem többi

seregei is harczoltak, s csak az ekkép közösen harczoló sereg egyesült ereje által sikerült a törököt hazánk földéről kiűzni; pedig azon korban a feloszthatlanság és elválaszthatlanság elve még nem volt törvénybe iktatva, de természetesnek találta a nemzet, hogy gyakorlatban a magyar királyt az osztrák császártól külön választani nem lehet, s eleink egyáltalában nem tiltakoztak az ellen, hogy a tulajdonképeni osztrák hadsereg is segítette a törököt hazánk földéről kiűzni.

Az 1847/8-iki országgyűlés is így értelmezte a közösséget, midőn magáévá tette gr. Batthyány Lajos miniszterelnöknek, az összes minisztérium nevében tett e nyilatkozatát: hogy „a pragm. sanctiót oly értelemben veszi, miszerint azon esetben, ha az osztrák birodalom kül ellenség által megtámadtatik, Magyarországot segedelem-adásra kötelezettnek hiszi“; s mely elv az 1847/8-iki országgyűlés által törvény erejére is emeltetett, midőn a III. t.-cikk 13-ik szakasza a fejedelem személye melletti miniszterre bizza, hogy a közös viszonyokra nézve Magyarországot képviselje.

Az 1848-iki pesti országgyűlés hasonlóan elismerte a közös viszonyokat. Jelesen annak 15-ik ülésében Kossuth a minisztérium nevében kijelentette: hogy „a pragm. sanctióból Magyarországra háromló azon kötelezettséget, miszerint ő Felségét kül megtámadás ellen védeni tartozik, kétségbe vonni nem akarja.“ Sept. 18-ikán pedig, azon időben, midőn a

nemzet fegyvert fogott alkotmányának védelméért, és így tettelesen már a forradalom terére lépett, az országgyűlés megbizásából — Kossuth indítványára — küldöttség ment Bécsbe azon utasítással: hogy „a bécsi országgyűlést szólítsa fel, miszerint bizza meg minisztériumát a magyar minisztériummal leendő egyezkedésre, hogy köztünk és Ausztria között a kölcsönös viszonyok végleges elhatározása által minden ezentúli surlódásoknak és egyenetlenségeknek eleje vétessék“; s midőn a bécsi országgyűlés a magyar küldöttséget el nem fogadta, s ez visszajöve a történekről a magyar országgyűlésnek jelentést tön, Kossuth sept. 22-ikén többek közt mondá: „Azt gondoltam, hogy czélszerű lesz, hogy szóljunk, mint nemzet nemzethez, kiknek közös az ügyünk, közös az ellenségünk; és szabadságunknak kincse, önállásunk fenntartása mellett, szintén közös és mindkettőnké. Elment tehát a küldöttség baráti kezet nyujtani és elmondani, mert sok érdektalálkozás foroghat fenn köztünk jövődöben, hogy egyenlitsük ki hát barátságosan a dolgokat“; s okt. 8-ikán a képviselőház végzésileg kimondta: hogy „Magyarország és annak képviselőháza, szabad néphez illöleg, az ausztriai néppel mind azon érdekeket, melyek három százados viszonyainkból erednek, a legbarátságosabb uton fogja kiegyenliteni.“

Már ha a 48-iki országgyűlés is, mely nem csak tanácskozott, hanem a tanácskozás Rubiconját tul is lépte, s melyről senki sem mondhatja, hogy

abban a mérsékelt elem lett volna többségben, — ha a 48-iki országgyűlés is elismerte a közös ügyeket: mikép lehetne azokat jelen viszonyaink közt megtagadni?!

S ha ezek szerint közös ügyek vannak, s a közös ügyek egyik tárgya a közös védelem: nem természetes-e, hogy a hadügynek, s az arra vonatkozó költségeknek is közöseknak kell lenniök?

Másik tárgy, melyet a jelen országgyűlés többsége közösnek tekintett: a külügy.

A külügy vagy diplomatia iránya békés irány, s czélja más országokkal szemben, vagy azokkal együtt az állam jólétét békés uton eszközölni; s e tekintetben az államhatalom minden hatásköre közt nincs nélkülözhetlenebb, mint a külügyre vonatkozó működések. Mert miként egyesek életében surlódások történnek, úgy az államok egymáshoz kölcönhatásaiban, az érdekek összeütkezésé miatt, a polgári jólétet felforgató vésteljes háboruk kikerülhetlenek. Ily esetekben a külügy feladata, a kölcsönös igények és követelések kielégítése által a háborukat megelőzni, vagy a már jelentkező s könnyen veszélyessé válhatandott meghasonlásokat, a szerződések érvényesítése, vagy a méltatlanul bántott fél javára ajánlott segély által kiegyenliteni; a már kiütött háboruk további terjedését feltartóztatni, a harczolókat békélésre, a győztes félt mérsékletre, a legyőzöttet ildomos engedékenységre felhívni, a békeértekezleteket legalkalma-

sabb pillanatban felfogni, folyamatba hozni, s ekkép a békét hosszabb időre biztosítani, s ez által az anyagi és szellemi jólétet, az emberi nem művelődését békés uton eszközölni.

Azon időtől fogva, midőn a XV. században az európai országok, hosszas küzdelmek után végre consolidáltak magukat, különösen midőn a császári hegemonia, azaz, az osztrák-spanyol uralom túlsulya ellen a politikai egyensúly elve kezdett érvényre emelkedni: az európai államok közt lassanként oly szoros viszony fejlődött ki, miszerint a különböző kormányok kénytelenek voltak egymás lépéseit, terveit nagyobb figyelemmel kísérni; az egyensúly elve kényszerítette a népek vezetőit, hogy országuk szűk határain túl tekintsenek, minden ország erejét kiismerjék, mérlegeljék s örködjenek felette; a külön érdekeket az egész előnyéért feláldozzák, s a legapróbb államok érdekeit is tekintetbe vegyék és védelmezzék, s mely szoros viszony az államok közt életbe léptette az állandó követségi rendszert.

Mióta e rendszer életbe lépett, s mely időtől fogva a kabineti politika, a diplomacia intézi a világ ügyeit: egy állam sem lehet el diplomatiái ügynökök nélkül.

Ezen ügynökök fenntartása azonban, s a rájuk bízott ügyek vezetése sok költségbe kerül; s miután ily ügynökök a fejedelmet képviselik, s Magyarországnak Ausztriával egy és ugyanazon fejedelme van: kétségbe nem vonható, hogy két külön vezetett kül-

ügy nem létezhetik, s annak költségeit Ausztriával közösen kell viselnünk.

Ha közös ügyek és közös költségek vannak, önként következik a kérdés: minő uton és módon állapíttassék meg a költségvetés?

Az országgyűlés többsége e költségvetés megállapítására vonatkozólag abban állapodott meg: hogy a magyar országgyűlés szintugy mint a Lajtán tuli országgyűlés, az egyenjogúság alapján évenként hasonló számú bizottsági tagokat válaszszon, mely bizottság delegatiónak neveztetvén, közösen állapítsa és határozza meg egy évre a közös költségeket, de az arányt, mely bennünket terheljen, nem a delegáció, hanem az országgyűlés határozza meg.

Ezen új intézményt szükségessé tette azon körülmény, mert a Lajtán tuli országok is alkotmányral ruháztattak fel, s ennek folytán most már a közös ügyekre vonatkozó édekeiket nem a fejedelem fogja képviselni mint eddig, mig alkotmányuk nem volt, hanem ők magok fogják képviselni a delegáció által; mire vonatkozólag már a 61-iki országgyűlés is kijelentette: hogy „mint önálló független szabad ország akarunk velök, mint önálló független szabad országokkal érintkezni.“

Már ha e jogot a Lajtán tuli népektől elakarnók vonni: ez annyit tenne, mint a monarchia másik felében az alkotmányosságot lehetetlenné tenni. Akarhatjuk-e mi ezt, kik oly hévvel ragaszkodunk alkotmányos szabadságunkhoz?!

Azonban az országgyűlés folyama alatt többen azon aggodalmukat nyilvánították: hogy a delegáció az ország alkotmányos függetlenségét megsemmisíti, s hazánkat osztrák provinciává teszi.

Ha bármikor azon eset állhatna be, hogy a delegáció az ország többségével ellentétbe jöhetne, s a haza érdekeivel ellenkező határozatokat hozhatna: ez esetben indokolt volna többeknek erre vonatkozó hazafiui aggodalma.

Ily lehetőség azonban nem képzelhető; részint mert az országgyűlés választja a delegáció tagjait, az országgyűlés pedig kétségkívül mindig olyakat fog választani, kikben a többségnek bizalma van, részint mert a delegációk nem határoznak oly ügyekről, melyekben a Lajtán túli népeknek külön érdekeik lehetnének, pl. közlekedési, kereskedelmi stb. ügyekről, hanem csak a kül- és hadügyi költségvetést állapítják meg egy évre; s e tekintetben nekik is előnyükre szolgál az, ha e költségvetés minél csekélyebb, mert mind azon terhek, melyek bennünket nyomnak, őket is fogják nyomni, még pedig nagyobb arányban, miután mi a kisebb arányt viseljük.

S hogy e költségvetés megállapítása nem az országgyűlés, hanem közvetlenül a delegáció által történjék: ezt szükségessé teszi részint azon körülmény, mert a két országgyűlés közt oly nézetkülönbség adhatja magát elő, mely a tanácskozás folyamát teljesen megakasztja; részint mert a költségvetést gyorsan, lehető legrövidebb idő alatt kell megállapí-

tani; részint mert oly titkos, de mulhatlanul szükséges költségek is vannak, melyeket dobra ütni nem lehet.

A bizottság kisebbségének külön véleménye azt javasolja: hogy a költségvetést a két országgyűlés állapítsa meg, de ha az országgyűlések nézetei eltérnének, mind két országgyűlés részéről egy-egy küldöttség jöjjön össze, mely két küldöttség az egyetértés létrehozását megkíséرتse, s az eredményt az országgyűlés elé terjeszse; s ha az eredmény vagy az volna, hogy a két küldöttség közt az egyetértés létre nem jött, vagy ha létre jött, de azt az egyik vagy másik országgyűlés el nem fogadná, ily esetben a kisebbség javaslata szerint teljesen megakadna a kormány tevékenységének vérforrása.

Hogy ily nézetkülönbség a kormány tevékenységét meg ne akassza: szükség volt a delegáció intézményét életbe léptetni. Ha ily nézetkülönbség lehetőségétől tartani nem lehetne: az új intézmény életbeléptetésére nem lett volna semmi szükség. De mivel ily nézetkülönbség nem csak lehető, hanem valószínű is, s mivel e különbséget valahogy csak ki kell egyenlíteni, és a két országgyűlés közvetlenül egymással nem érintkezhetik: azért vált szükségessé ez érintkezést a két országgyűlés bizottsága, a delegáció által, eszközölni. Ha valaki ily nézetkülönbség

kiegyenlítésére jobb módot tud ajánlani, ne késsék a haza javáért tervét minél előbb közzé tenni.

Gyorsan, a lehető legrövidebb idő alatt kell a költségvetést megállapítani; mert a közlekedési eszközök, az öldöklő fegyverek gyors kezelési módja, a hadtudomány tökéletesedése a háboru kockáját jelenleg gyorsan döntik el. Mutatják ezt a solferinói és königgrätzi nagy következményű események. Ki a hadtudomány ily fejlődése mellett oly intézményhez ragaszkodnék, mely az erők gyors összpontosítását s egységes működését lehetetlenné teszi, mint a bizottság kisebbségének külön véleménye javasolja: az lehetetlenné akarja tenni háboru esetében hadseregünk győzelmét, s hasonlítana ahoz, ki valamely erdőben eltévedvén, a helyett hogy a gyalog ösvényt felkeresné, mely neki kalauzul szolgálhatna, határozatlanul megállna, s szüntelen ezt kiáltaná: „hol van az országút? Én csak az országúton akarok tovább haladni!“ A hadtudomány ily fejlődése mellett a törvényhozásnak úgy kell tenni, mint a későn hivatott orvosnak, ki végső kísérlet és mentőszer végett oly kétséges gyógymódot javasol, melytől a késlekedők és félénkek visszarettennek. A késleltető eljárás mellett megeshetnék rajtunk is: „mig Róma tanakodott, Saguntum elveszett.“

Továbbá vannak oly titkos költségek, melyeket dobra ütni nem lehet. Kérdésbe lehetne tenni: miért vannak ily költségek? A felelet igen egyszerű: mert minden államnak vannak ily titkos költségei, s

e nélkül más államok titkait, ellenséges terveit, netaláni hadi készületeit kitudni nem lehet. Mily nagy előnyére szolgál valamely ország kormányának, ha előre tudja, hogy más ország kormánya minő terveket forral ellene: ezt számtalan nagy következményű események tanusítják. A krími háboru azért ütött ki, s azért végződött az oroszok vereségével, mert Miklós czár a dolgok állása felől nem volt jól értesülve, s mind addig nem hitt az angol-francia szövetség lehetőségében, míg a visszalépés rá nézve lehetetlen lett. S Angliának 1830- s 1848-ban azért sikerült a francia-orosz szövetséget szétrobbantani, mert titkos ügynökei által mindenről értesülve volt; s ily szolgálatokért szerepel Angolország évi költségvetésében 6 millió frt, mely összeg hova fordításáról a minisztérium számot adni nem tartozik. Erre vonatkozólag mondta Nagy-Frigyes: „A világ oly játékhoz hasonló, hol becsületes és csalárd játékosok vannak. Ha egy fejedelem, kinek a játékban részt kell vennie, nem akar megcsalattatni, szükség neki a csalás különféle nemeit ismernie; nem azért hogy másokat megcsaljon, hanem hogy mások által meg ne csalattassék.“

Az államadósság nem tartozik a közös ügyek közé.

Azonban hogy az államadósságot a birodalomnak csak egy része viselje: épen oly méltánytalan kívánat volna, mintha valamely gyám, a gyámsága alá bizottak vagyonában hibás vagy lelkiismeretlen

gazdálkodás által nagy kárt okozna, s egyik vagy másik testvér a kár következményeit és terheit viselni nem akarná, mert a gyám az ő tudta és beleegyezése nélkül károsította meg. A károsultaknak mindenestre joguk volna a gondatlan vagy hűtelen sáfárt bepörölni: de ha a sáfárnak nem volna annyi vagyona, hogy a kárt megtéríthetné, csakugyan a birtok örököseinek kellene a kárt közösen szenvedniök.

Hasonló ehez a mi helyzetünk is az államadóságra nézve. Tudtunk s beleegyezésünk nélkül csinálták a roppant adósságot Ausztria nem alkotmányos miniszterei. Jogunk van az ellen tiltakozni, s tiltakozott is a nemzet az országgyűléseken. De ha nem vehetünk rajtok semmit, hát mit tegyünk? Az adósság csakugyan tény, s a hitelezők oly hatalmasok, hogy ha tetteleg nem is exequálhatnak, de közvetve több kárt tehetnek, mint az adósság egy részének elvállalása. Hasonló esetre vonatkozólag mondta Mirabeau: „Jövedelmünk egy részét készséggel feláldozhatjuk, hogy összes birtokunkat megmentsük.“

Ezen s ehez hasonló okok indították a 61-iki országgyűlést is azon nyilatkozatra s ünnepélyes ígéretre: „Nem akarjuk mi a birodalom fennállását veszélyeztetni, s készek vagyunk azt, a mit tennünk szabad, s mit önállásunk s alkotmányos jogaink sérelme nélkül tehetünk, a törvényszabta szigorú kötelesség mértékén túl is méltányosság alapján, politikai tekintetből megtenni, hogy azon súlyos terhek alatt, miiket az eddig fennállott absolut rendszer fonák eljá-

rása összehalmozott, az ő jólétök s azzal együtt a mienk is össze ne roskadjon, s a lefolyt nehéz idők káros következései róluk és rólunk elháríttassanak“; mely országgyűlésen pedig a határozati párt volt többségben, s Deák Ferencz a felirat szerkesztésében részt sem vett, miután a képviselőház a felirati javaslatot annyira megváltoztatta, hogy Deák azt indítványának el nem ismerhette; s mely idézett nyilatkozat és ünnepélyes ígéret szellemében az 1865/8-iki országgyűlés is magáévá tette a bizottság e javaslatát: „Sem mire sem vagyunk kötelesek, s csak méltányosság alapján, politikai tekinteteből nyilatkozunk készeknek megtenni a mit tehetünk, hogy ő Fge többi országainak jóléte és azzal együtt a mienk is össze ne roskadjon.“

Mind a közös ügyek, mind az államadóságra vonatkozólag nem lehet figyelem nélkül hagynunk: miszerint azon körben, mely 48 után a kormányt képezte, s nem csak a reactió sötét hősei, hanem azok is, kik a magyarnak különben nem voltak ellenségei, sőt külföldön is nagy befolyásu kormányférfiak azon meggyőződésben voltak, hogy ha ügyünk igazságos volna is, alkotmányunkat a 48-iki törvények szerint visszaállítani nem lehet, mert ez az ausztriai birodalom fennállását veszélyeztetné, melynek fennállását pedig a diplomacia, az európai egyensúly tekintetében, mulhatlanul szükségesnek tekinti.

E nézettel szemben vagy azt kell vala mondanunk, hogy mi nem törődünk sem a birodalom fennállásával, sem Európa közvéleményével, s erővel is ki fogjuk vívni szabadságunkat — vagy oly utat és módot kellett kimutatni, mely meggyőzze a fejedelmet arról, miszerint alkotmányunk visszaállítása a birodalom fennállását nem veszélyezteti.

S az 1865/8-iki országgyűlés a közös ügyeket elismerte, s készségét nyilvánította erre vonatkozólag oly javaslat előterjesztésére, mely a birodalom fennállását biztosítani fogja.

S csak ez ünnepélyes kijelentés után, s ez ünnepélyes ígéret feltétele alatt történt az 1867. febr. 17-ki királyi leirat folytán alkotmányunk tényleges visszaállítása.

Kijelenti e leiratban a fejedelem:

„Az országos főrendek és képviselők feliratukban megújítják az alkotmány tetteles helyreállítása iránt ismételve előterjesztett kérelmüket, s azt ezuttal a sürgető szükség elutasíthatlan követelményeivel is indokolják.

„Tudjuk és érezzük mi is, hogy az általunk megkezdett kiegyenlítési és békitési mű befejezésre vár; érezzük, hogy a kölcsönös jogalapon, melyen az e részbeni tárgyalások megindultak, elméletileg megállapodnunk nem szabad, hanem hogy azon a gyakorlati alkalmazásban is egyetértőleg tovább haladnunk szükséges.

„E kölcsönös jogalap kifolyásaként pedig egy részt a birodalom fennmaradásának biztosítását, és az erre vonatkozó viszonyok rendezését, más részt a magyar alkotmány helyreállítását tekintjük.

„Trónbeszédünkben szintugy, mint későbbi leiratainkban teljes őszinteséggel feltártuk atyái keblünket, nyíltan kijelöltük azon kételyeket és nehézségeket, melyek a kölcsönös kiegyezést eddig késleltették.

„Az országosan egybegyült főrendek és képviselők felirataikban méltánylandó készséggel tüzték feladatukul e kételyek elosztatását.

„Ismételve kijelenték, hogy a birodalom biztonságát veszélyeztetni, fennállását kockáztatni nem akarják, sőt lehetetlen akarniok, hogy azon támasz, melyet a közös biztonság érdekében kölcsönösen nyújtanak és várnak, erős támasz lenni megszűnjék.

„Ismételve biztosítottak arról, hogy a közös ügyekre s azok mikénti kezelésére nézve oly javaslatot fognak elének terjeszteni, mely a birodalom életfeltételeinek megfelelően; hogy az 1848-ik évi törvények némely szabványainak általunk kívánt s felelős magyar minisztériumnak utján előterjesztendő módosítását haladéktalanul tanácskozás alá veendik, hogy a társországok jogosult igényei iránt méltányos figyelemmel lesznek, s hogy az átmeneti nehézségek elhárítására szükséges intézkedésekről gondoskodni fognak.

„A magyar országgyűlésnek e komoly, higgadt és ünnepélyes kijelentéseivel szemközt, kell, hogy aggodalmaink megszűnjenek; minél-

fogva örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy Magyarország alkotmányát helyreállítsuk, s e célból a magyar felelős miniszteri kormányt megalakítsuk.

„E szilárd eltökélésünk zálogául kedvelt hívünket gr. Andrássy Gyulát egyuttal miniszterelnökül kinevezzük, megbizván őt, hogy a kormány alakítása iránti javaslatát hozzánk haladéktalanul felterjeszsze.

„A midőn ez által elhárítjuk azon akadályt, mely az országos főrendek és képviselők törvényhozási működésének eddig utjában állott, másrészt politikai bölcseségükbe fektetett őszinte bizalmunknál fogva elvárjuk, hogy készséggel és tettleg is teljesítendik mind azt, a mit felirataikban a kiegyenlítésnek olyképeni eszközzésére felajánlottak, miszerint az a *pragmatica sanctio* céljainak biztosítása s a kölcsönös érdekek kiegyeztetése által tartós és maradandó mű legyen.“

A közös ügyekre vonatkozólag nem lesz felesleges még a „Wanderer“ — egyik legszabadelvűbb s Magyarországgal rokonszenvező bécsi lap — következő cikkét közölni, mert sok tanulságot foglal magában.

Miután az ellenvetésekről, melyeket a baloldal a 65-ös elaboratum ellen felhord, azt jegyzi meg, hogy az indokok nem igen szerencsésen vannak választva, cikkét így folytatja: „Azon esetre, ha a Deák által képviselt kiegyenlítés Magyarország hibájából létre nem jönne, az osztrák kormány valószínűleg más utakról és módokról gondoskodnék, hogy a monarchia

érdekeit kielégitse, s ez utak és módok nem „bal“-ra, hanem még inkább „jobb“-ra vezetnének. Hogy meddig lehetne aztán kitartani, az természetesen más kérdés; de az osztrák kormánynak más választása nem maradna, s bármily rövid tartamu lenne az új experimentum, Magyarország az által mit sem nyerne, Ausztria esetleges szerencsétlenségétől külön nem válhatna, hanem csak azt siettetné, hogy a legközvetlenebbül maga is belevonatnék. Mi nem tartjuk a 65-ös bizottsági javaslatot valami bájjitalnak, melytől csodáhatást reménylünk, de igenis annak a természetes gyógyszernek, melyet egy józaneszü orvos, a legjobb tudattal és lelkiismerettel a nehéz betegnek rendel, hatását a gondviselésre bizva, s abban a gondolatban megnyugodva, hogy mindent megtett, mit ember ily esetekben tenni képes.“

Kétségkívül e válságos helyzetet tisztán felfogva, mondta Tisza Kálmán: „Meggyőződéseim, hogy ha a közösen érdeklő viszonyokat tisztán körvonalozni tudjuk, ha megtudjuk állapítani azoknak kezelési módját úgy, hogy hazánk törvényes függetlenségét és alkotmányát a mellett sértetlenül megőriztük, nagy szolgálatot tettünk a jövődönök, mert ezen közösen érdeklő viszonyok voltak szerintem egyik főoka azon három századnál tovább, hol titokban, hol nyíltan, hazánk fennállása és alkotmányunk ellen intézett törekvésnek, mely miatt elődeink az ország létének fenntartására, az alkotmányon ejtett sérelmek orvoslására voltak kénytelenek fordítani azon erőt, mely hazánk

felvirágzását lett volna hivatva előmozdítani. — Ohajtandó, hogy a közösen érdeklő viszonyok, ezen lapangó láz, mely századokon keresztül sorvasztá nemzeti létünket, valahára tisztába hozatva, ártalmatlannokká tétessenek.“

S végül még csak azt említjük meg, hogy a „Dunai szövetségnek“ is meg volnának közös ügyei, s ezek a következők lettek volna: „A szövetségi terület védelme, a külpolitika, a kereskedelmi rendszer képvisellete, a vámok, a nagyobb összekötő vonalok, pénz, mérték és súlyegység.“

V.

A jövő politikája a belügyre vonatkozólag.

A jelenből fejlik ki a jövő.

Hogy a jelenből biztos és virágzó jövő fejlődjék ki: óvakodnunk kell egy részt a kibékülés után erőnket aprócska becsvágyak miatt elforgácsolni, s más részt oly törvényeket szükség alkotnunk, melyek szellemi és anyagi erőnket szintugy benn mint künn megszilárdítsák.

Ez államerő legbiztosabb záloga, ha a közigazgatás a jog alapelvére van állapítva, s az állam fő-czéljául a joguralom ismertetik el; mi alatt nem a positiv, sem nem a historiai jogot értjük, hanem azon jogot, mely e kettőnek utmutatóul és alapul szolgál, — azon, már minden positiv jog előtt nem csak létezett, hanem ama felett örökké uralkodó jogot, az észjogot; azon jogot, melyet Groot Hugo már fentebb említett művében külön tudomány rangjára emelt, s melynek törvényadói tekintélye elismertetett az arra való ünnepélyes hivatkozások által, még azon

határtalan hatalmu uralkodók részéről is, kik különben semmi emberi tekintélyt magok felett el nem ismernek, hanem csak Istennek hiszik magokat felelősöknek lenni, még pedig nem csak a gyengébbek által, kik előtt természetesen nagy fontosságú dolognak kellett lenni, hogy a tulhatalmaskodás ellen a jogra hivatkozhattak s támaszkodhattak mint utolsó fegyverhez: hanem még az erősebbek által is, mennyiben előttök is nagy fontosságú volt, erőszakos tetteiket, az észjogi elvek mesterkézett magyarázata által igazolni vagy elsimitani, s ez által a közvéleményt, ezen naponként imponáló nagyságban feltűnő hatalmat magok részére megnyerni, vagy legalább lecsendesíteni.

Ezen joguralomnak alap-feltétele: hogy a törvények, tekintettel a helyi viszonyokra, olyanok legyenek, melyekben minden értelmesek, kik az államhoz tartoznak, legalább hallgatagul örömet beleegyeznek, vagy a melyekbe azok többsége valósággal beleegyezett, és folytonosan beleegyez; hogy az államintézmények akkép legyenek szervezve: miszerint minden egyes polgár az államössz-szerkezetnek oly szála legyen, hogy egyenként mindenki minden előmenetelt szintügy, mint minden csapást megérezze, mely a nemzetet, a hazai dicsőséget és becsületet éri.

Az ily jog alapelvére fektetett uralomnak követkeése lesz: hogy az emberi szellem szabadon működhetik, a nagy tettek elismerése felébreszti a nemes vetélkedést, versenyzést, az előhaladásnak ezen hatalmas rugóját, mi maga után vonja a nemzet erejének és nagyságának legbiztosabb alapját, a szellemi és anyagi jólét felvirulását, melynek csoda ereje ismeretlen azon tartományokban, hol a társadalmi állapot a jogtalanság miatt süllyedésnek indult.

Ezen beleröböl magyarázható ki, hogy különben csekély kiterjedésű és népességű államok, válságos pillanatokban, hatalmasabb külállamok ellenében oly erőt fejtettek ki, melyet róluk feltenni nem lehet, s mi által nem csak saját politikai állásukra, hanem más államokra is elhatározó, döntő befolyást gyakoroltak. Ezen bel-életerő által voltak képesek az ó-korban a görög szabad államok a persa király világrázó támadásainak ellenállani, de mihelyt bel-életök ereje hanyatlott, azonnal alá estek Róma hatalmának; mit Montesquieu minden népek tanuságaul és rettenéseül e néhány erőteljes szavakban fejez ki: „Athene népessége egyforma volt, hatalmának legfőbb dicsősége, és leglealázóbb szolgálata alatt. Huszezer polgára volt, midőn Görögországot a persák ellen védelmezte, a lacedemoniakkal a fennhatóság felett versenyzett, s Siciliát haddal megtámadta; s szintén huszezeren voltak, midőn Demetrius Phalereus őket a piacon számba vette, miként vásárkor a rabszolgákat szokás számba venni.“ E bel-életerő által volt

képes a kis Szászország fejedelme, Móríc, a XVI. században, a vallás-ujítás miatt ellene felingerült V. Károly császár hatalmának ellenállani. Ezen bel-élet-erő által vívták ki a schweiziek a XIV. és a hollandusok a XVI. században önállóságukat és függetlenségüket. Ezen bel-élet-erőnél fogva volt képes Nagy-Frigyes alkotó lángelméje a kis Brandenburgot első rendű hatalmassággá emelni, kinek uralkodói működését gr. Guibert ekkép ecseteli: „Az ember bámulatra ragadtatott ha látta, mily egyszerűen, mily könnyen, mily kevés hajtó-kerekekkel tudott uralkodni. A mi hatalmas monarchiáinkban a kormányok nem egyebek, mint nagy, töméntelen részekből összealkotott gépek. Távolból a szemet elkápráztatják a mozgó kerekek, emeltyük, és mindenemű műszerek szertelen sokaságával; minden mozog, minden rohan, minden csupa tevékenységnek látszik, de ha közelebbről vizsgáljuk, nem látunk egyebet, mint elpazarolt s egymás ellen működő erőket, surlódást és ellenhatást, szóval, hibák és tökéletlenségek következményeit; s ehez képest az eredmény is csekély. Ellenben Frigyesnél alig lát vagy hall az ember közbeeső kerekeket; minden a maga célja felé siet, legkisebb akadály, zavar és idővesztegetés nélkül, oly egyenlékeny, csendes, észrevétlen előhaladásal, hogy munkája inkább a rendnek és felügyeletnek, mint a megerőltetésnek és hatalomnak eszméjét látta-tik magában foglalni, hasonlóan Milton mennyei szel-

lemeihez, kik az égi testek futását ünnepélyes csendben intézik és vezérlik.“

De különösen Angolország legfényesebb példát nyújt arra, hogy a bel-életerő által a nagyságnak mily magas fokát lehet elérni. S miután a föld minden kormányzata közt Anglia alkotmányos kormányzatát a legjobbnak, legtökéletesebbnek tartjuk: azok részére, kik Anglia bölcs intézményeit nem tanulmányozták, nem vélünk felesleges dolgot tenni, ha annak alkotmányos életét és működését, s az ebből fejlődő eredményeket csak főbb vonásokban és röviden ecseteljük, hogy a magyar népnek módja legyen azt hazai viszonyainkra alkalmazni s a czélszerűt alkotmányunkba beilleszteni.

Angolországban az önkormányzat elvét a nyilvános élet minden rétegeiben feltalálhatni, mi által a legszabadabb államélet fejlődik ki, az állam társadalmi egysége felbomlásának veszélye nélkül.

Minden testületnek s hivatalnak hatásköre ott a törvény által van kijelölve, s a törvény erre vonatkozólag akkép intézkedik, hogy minden megyei vagy községi hatóság önmagát kormányozza, saját házi ügyeiről önmaga intézkedvén, — és hogy minden hivatalnok, a legfelsőbbtől a legalsóbbig, személyesen felelős minden hivatalos cselekményeiről. Ehez képest, valamint egy miniszter, ha törvényteleniséget követ el, nem mentheti magát azzal, hogy azt a király parancsára tette: ugy az alsóbb hivatalnokok sem menthetik magokat ily esetekben azzal, hogy a tör-

vénytelenséget valamely főbb hivatalnok rendeletére követték el. A törvény szigora közvetlenül mindig azt sújtja, ki a törvényteleniséget személyesen követte el. S e személyes felelősségben rejlik annak titka, hogy Angolországban törvényteleniséget nem lehet elkövetni, mert a miniszter törvénytelen rendelete már az első hivatalnoknál ellentállásra fogna találni. S innen van az, hogy Angolországban nincsenek oly hatáskörrel bíró megyék, mint nálunk, mert ott az egyes hivatalnokok röviden elvégzik azt, miért nálunk a megyékben oly hosszas és heves vitatkozások szoktak folyni.

Mi pedig a legfőbb igazgatást, a tulajdonképeni államkormányzatot illeti: Angolországban ez nem egyéb, mint az állam érdekeinek előmozdítása végett beállított oly legfőbb hatóság, mely az állam minden részeinek képviselőségét magában foglalja, s ennél fogva mindenkor és mindenben a nemzet nevében működik. A király nem valamely elkülönözött állásban levő, a nemzettel szemközt álló, s ettől függetlenül működő tekintély, hanem ama nagy nemzettestnek, mely a parlament által folytonosan képviselve van, oly főtagja, mely csak azzal közös egyetértésben képes valamit végrehajtani. Miből következik, hogy a király a legfőbb uralkodói hatalmat nem önszemélyében, hanem a nemzeti képviselettel együtt bírja; ugy szintén a nemzeti képviselet mind két háza sem bírják azt a király nélkül, hanem csak maga a parlament egyesíti magában, mi alatt az angol államjog nyelvén érteni kell nem csak a felső- és alsó-

házat, hanem a királyt is, ki a parlament kiegészítő részéül tekintetik, s ott miniszterei által van állandóan képviselve.

E közigazgatási szervezet által sikerült Angolországban a legdúsabb eredményt szülő állam-intézményt, egy folytonosan működő parlamentáris nemzeti kormányzatot létesíteni, oly kormányzatot, hol maga a nemzet, az általa választott képviselők által uralkodik, a nélkül hogy ez által a trón méltósága suralkodó tekintélye legkisebb csorbulást szenvedne; mert a király ott csak miniszterei által uralkodik, kiket tetszése szerint szabadon választhat ugyan, de mely királyi előjog a közigazgatási viszonyok által annyira korlátozva van, hogy veszélyes önkénynyé soha nem fajulhat. Miután t. i. a koronának szüksége van a parlament közreműködésére, s csak egy évig sem lehet el a költségvetés jóváhagyása nélkül: maga az államildomosság tanácsolja oly miniszterek választását, kik a parlamentben többségre számolhatnak. Innen azon körülmény, miszerint az angol király szabad tetszészerűleg kényszerítve van a nép bizalmát nagy mértékben bíró kitűnő egyéneket miniszterekül választani, s ily minisztérium, mely a nemzet akaratának kifolyása, mutatja, hogy Angolországban a korona karöltve jár a király és nemzet közt; s innen van aztán az, hogy kül megtámadás esetében, vagy az alkotmányos szabadság megtámadása ellenében, az utolsó

angol is úgy harcol, mintha személyesen egy korona védelméért kelne harczra.

Ezen alkotmányos szabadság kifolyása az, hogy minden politikai intézménynek egyedüli célja ott: a nemzet akaratát megtudni, s a szerint cselekedni. A nagy tömeg érdeke az angol kormánynak életelve. S miután a kormány a nemzet erkölcsi és anyagi erejét képviseli, s a népnek valódi közege: e tekintetből nem szorul sem arra, hogy a társaság valamely külön osztályában támaszát keresse, sem nagy álló hadseregre, hogy ez által magát a nép ellen védelmezze. Az angol kormány folytonosan oly bölcsnek helyzetében van, ki ellenségei megtámadásától nem tarthat, mert ellenségei nincsenek. Mig némely német írók bő terjedelmű értekezésekben fejtegetik, hogy az a legjobb kormányforma, hol minden a népért, de semmi a nép által történik: addig Angolország a legkitünőbb példát mutatja arra, hogy a népkormányzat által mily erőre és nagyságra képes valamely állam emelkedni. Annyira el van itt terjedve a nép-kormányzat, miszerint az angol kormányformát királyi köztársaságnak lehetne nevezni. S innen van az, miszerint az állambölcsek azon nézete és óhajtása, hogy politikai meghasonlások korában semmi sem volna üdvösebb, mint azon bölcs soloni törvénynek tetteges érvényesítése, mely hazai meghasonlások közt minden polgárnak megtiltá a semlegességet, Angolországban valósítva van; mert a közizgatás által minden polgár személyesen ér-

dekelve levén, siet akaratát a mérlegbe vetni, mi által a nemzet akarata mindig köztudomásra jut, és sem a kormányon levő férfiak a nemzet akaratával ellenkező visszaélést nem követhetnek el, sem valamely kisebbség ellenzéke a közcsendet, a nép akaratának ürügye alatt, meg nem zavarhatja.

Oly országban, hol az alkotmányos szabadság helyett absolut hatalmu kormány van, az uralkodók nem szorulnak arra, hogy kitűnő tehetségű minisztereket válasszanak, minélfogva nem ritkán a legügyetlenebb, legnépszerűtlenebb egyéneket választják magok mellé, a nélkül hogy őket ebben a körülmények korlátoznák. De oly alkotmányos országban mint Anglia — s örömmel teszszük hozzá, mint hazánkban is, — az állam-rendszer szervezeténél fogva minden oda működik, hogy a király miniszterekül csak olyakat választhat, kik a nemzet bizalmát bírják, kiknek vezéri tehetségük a közigazgatásban már eléggé meg van próbálva, s kik ennélfogva a jelesek közt legjelesebbek; mert ha másokat akarna választani, a korona minden befolyását elvesztené a parlamenti tanácskozásokban. A korlátlan hatalom pártolói, a királyi hatalom tulságos megszorításának tartják az alkotmányos uralkodó azon kényszerűségét, hogy csak a legkitűnőbb tehetségűeket választhatja miniszterekül. De lehet-e észszerűleg oly bölcs intézményt korlátozásnak nevezni, mely biztos kezességet nyújt a felől, hogy a legfőbb államhivatalok csak olyanok által töltenek be, kik arra legképesebbek, s az államügyek

élire a legjelesebbek állittatnak! Észszerüen korlátozásnak mondható-e az, midőn a királyi tekintély a miniszterek választása által oly eszköz birtokába jut, mely által a nemzeti nagy tanácsban mindenkor túlsúlyu befolyást gyakorolhat! I. Napoleon azon tábornokokat nevezte ki marschalokká, kik legtöbbször győztek, s ez által vezéri tehetségüknek próbáit adák: ugy egy alkotmányos uralkodó maga mellé tanácsosokul azokat választja, kik a parlamenti csatákban legtöbbször győztek, s ez által elegendő próbáit adák annak, hogy az államügyek vezetésében kitünő tehetséggel vannak felruházva s a nemzet bizalmát is bírják; mert alkotmányos országban teljesen lehetetlen, hogy valamely középszerű tehetségü egyén hosszabb ideig miniszter maradhasson. Itt minden évben megújul a parlament próba-tüze, hol annak, ki miniszter lett, vagy lenni akar, meg kell mutatni, hogy tiszta érczből való, hogy ő miniszter nem azért, mert a király által ilyenül választatott, hanem mert azon állásra kitünően alkalmas. És itt nem elég egy, talán véletlenül nyert győzelem, hanem naponként újabb meg újabb csatákat kell kiállania. S ha valaki többször győző volt, de csak egyszer vagy kétszer legyőzetik, kénytelen a többség akarata előtt visszalépni. Ekkép a királyi tekintély folytonosan szilárd marad, míg a nemzet biztosítva van a felől, hogy a közügy legjobb kezekben van. S mit kívánhatna egyebet egy fejedelem, ki hivatását félre nem ismeri, mint azt,

hogy az állam-ügyek, folytonos öszhangzásban a nemzeti akarattal, kitünő sikerrel vezetessenek?!

S valamint lehetetlen, hogy valamely középszerű tehetségű egyén Angliában miniszter lehessen: ugy lehetetlen, hogy valaki másnemű önkényt gyakoroljon, mint mely az értelmi felsőbbség tekintélyén alapul; mert a parlament minden évben kezébe veszi a nagy államkönyvet, annak minden lapját megforgatja, s minden helyet szigoruan megvizsgál, s ha visszaélést vagy törvényteleniséget fedez fel, azonnal intézkedik annak megszüntetésére, s a törvénytelen tett megbüntetésére. A Walpole, és ama nagy államférfiu, a parlament királyának nevezett Pitt ellen kiméletlen üldözéssel megindított perbefogatási kísérletek, ugy szintén lord Melville miniszter perbefogatása és elítéltetése mutatják, hogy Angliában a leg-hatalmasabb államférfiak irányában is oly szigoru ellenörködés létezik, minőt az európai continensen nem ismernek, s ennek folytán mondhatá egykor lord Chatam a parlamentben: „Minden angol lakháza: erősség. Kunyhójában a legszegényebb ember erősebb a koronának összes hatalmánál. Bármilyen gyenge legyen a ház, bármint ingadozzék, — a szél keresztül fúhat rajta, a vész és eső betörhet, de Angliának királya be nem törhet! Minden erejével sem merészkedik egy nyomoru kunyhó küszöbén be-rontani.“

Ez ellenörködést pedig Angliában nem gyakorolják a megyék, mint nálunk. A szabad sajtó, meetin-

gek, egyletek ott azon tényezők, melyek a közvéleményt fejlesztik, mely aztán a parlamentben nyilatkozik a kormány mellett vagy ellen, s e tényezők elégségesek ott a szabadság fenntartására.

Angolországban a szabadságot nem csak az angolok élvezik, hanem mind azon nemzetek és népek is, melyek az angol birodalomhoz tartoznak. Ez által sikerült és sikerül Angliának a különböző eredetű, szokásu és vallásu népeket hűségben megtartani. Ez által sikerült a mult század közepén Franciaországtól a francziák által megtelepült Canadát elfoglalnia, kik francia létükre örömet alávetették magukat az angol uralomnak, miután a francia kormány a canadai francziákat a legnehezebb terheltetésekkel nyomta, míg az angolok mindenben törvényességet gyakoroltak, s elég eszélyesek voltak a nemzeti előítéleteket, a nyelvet és szokásokat tekintetbe venni, és különösen őrizkedtek egy katholikus vallásu népnek vallásos nézeteit megsérteni. — Ez által sikerült és sikerül Angliának India 109 milliónyi vad népségeit 20—30 ezer emberből álló angol sereggel békében tartani. Világtörténelmi küldetésökhöz hiven, az angolok ezen, a papi és világi zsarnokság ezeréves uralma alatt elbutult és elnyomorodott ind népet minden kitelhető módon igyekeztek polgárosítani, s mióta a Ganges partjain szilárd állást foglaltak, teljes figyelmök oda irányult, hogy e népet az előítéletek bilincseiből felszabadítsák. Feltétlen vallásszabadságot engedtek nekik, és csak azon barbár szokáso-

kat támadták meg, melyek a vallás ürügye alatt az emberi ősjogokat és humanitást sértik. A vallás-szabadság mellett a lakosság élvezi mind azon jogokat, melyeket az anya-országiak. A lelket zsibbasztó várnrendszer helyett mindenütt törvény előtti egyenlőség hozatott be, s azon régi szokás is, mely szerint minden község szabadon választhatta előljáróit, teljes ép-ségben meghagyatott. Az ujonczozás, épen úgy mint Angliában, nem összeírás, hanem toborzás útján történik, és senki sem kényszerítették akarata ellenére hadi szolgálatba állni. A lakosságra vetett adó is sokkal csekélyebb, mint a mit saját moguljaik uralma alatt fizetniök kellett; s épen azért kész-akarva meghagytak az angolok némely hindu fejedelemeket despotai méltóságukban, hogy a nép saját szemeivel látva a két uralom közti különbséget, annál nagyobb rokonszenvvel viseltessék az angolok iránt.

Mily tanulságos példák, mily intő jelek ránk nézve!

Mily intő jelek, hogy a különböző nemzetiségek minden méltányos és igazságos igényeit kielégítsük!

A theoretikus politikusok félreismerik e kérdés nagy horderejét. De a tapasztalat azt bizonyítja, hogy valamint egyes emberek véralkata különböző, úgy e különbség a különböző népek véralkatában is feltalálható, mi alatt értjük azoknak alap-hajlamait, szokásait, szellemi és anyagi fejlődésének különböző fokozatait.

A nép- és fajszellem ezen különbsége oly szem-
betűnő befolyást gyakorol a kormányzatra, hogy va-
lamint az orvosok még nem fedeztek fel oly gyógy-
szert, melyet minden betegségnél alkalmazni lehetne:
ugy az állambölcsek nem fedeztek fel oly szabá-
lyokat, melyeket minden népnél egyformán alkalmazni
lehetne.

Ezen különböző nép- és fajszellem tekintetbe vé-
tele kulcsa azon nagy titok megfejtésének, hogy mi-
kép lehet a különböző népfajokat nem anyagi, hanem
erkölcsi erővel meghódítani. Mert az ember nem oly
könnyen idomítható, mint azt a bölcészek és theo-
retikus államférfiak állítják. Legalább a tapasztalat
azt bizonyítja, miszerint valamely népfajnak eredeti
jellemé, szintugy testének, arcvonásainak alakjában,
mint erkölcsi szokásaiban ezer évek múlva is válto-
zatlan marad. Az emberi nem patakokban és folya-
mokban ömlik az emberiség nagy oczeánjába: de
hullámaikat csak lassan, alig észrevehetőleg, olykor
épen nem elegyíti azzal össze, s gyakran, miként a
Rhone a Genfi-tón keresztül folyva, eredeti ízével és
színével jön ismét elő. Nagy titka a természetnek,
s méltó hogy az államférfiak által figyelembe vétes-
sék. Minden, mit a népszellem tekintetbe vételével
tesznek, sikerül; minden, mit e szellemmel ellenkező-
leg megkísérlenek, elláthatatlan akadályokba ütközik.
Azért mint Phidias, midőn Alkmenessel, Minervának
egy magas oszlopra felállítandó szobra elkészítésében
versenyzett, tekintetbe vette a helyi viszonyokat, s

míg a szobrok a földön köz-szemlére voltak kitéve, Alkmenesé szebbnek találtatott, de midőn az oszlopra helyeztettek, akkor tűnt szembe Phidias remek műve, s akkor tűnt ki, mily ildomosan cselekedett, midőn a helyiséget is előre figyelembe vette: ugy az államférfinak is a népek kormányzatában figyelembe kell vennie azoknak helyi, vallási, nyelvi stb viszonyait.

Ezen elv alkalmazását mi magyarok a különböző nemzetiségek irányában meg nem tagadhatjuk.

Testvérek ők velünk, mert testvériesen harcoltak velünk a török legyőzésére s hazánkbóli kiűzésére. S most, midőn e felől hazánkat veszély már nem fenyegeti: méltányos volna-e testvéri segélyükről megfeledkeznünk? s méltányos volna-e tőlünk, kik saját nyelvünket bálványoljuk, e tekintetben mások irányában csak legkisebb erőszakot is alkalmazni?!

Történtek ugyan e tekintetben korunkban mind két részről félreértések és meghasonlások: de vajjon, kik eddig egymás mellett testvériesen éltek, s együtt harcoltak a közös ellenség ellen, s kiknek érdekek most is egy és ugyanaz, hogy t. i. az alkotmányos szabadság védpaizsa alatt szellemi és anyagi jólétüket eszközöljék, — most mint ellenségek álljanak-e egymással szemben, s a műveltség jelen korszakában oly látványt nyujtsanak-e, s oly sorsra jussanak-e, mint hajdan Ombis és Tentyra, melyeknek lakosai egymást addig pusztították és öldökölték, míg mind

kettő ugy elenyészett, hogy nyomukra csak a porlepte könyvekben találhatni?!

Az egy és ugyanazon érdek sürgetve int, hogy viszályainkat felejtve, egymásnak béke - jobbot nyujtsunk! A kibékülés egyoldalu volna, ha a fejedelemmel, s nem egyszersmind a különböző nemzetiségekkel is kibékülünk vala.

Szemben az orosz kecsegtetésekkel és izgatásokkal is, a hazánkban lakó különböző nemzetiségeknek többet kell adnunk, mint a mennyit az orosz adhat, s különösen ezek irányában szükség követnünk azon politikát, melyet Kossuth a keleti népek irányában követendő politikául e szavakban ajánl:

„Nekünk érdekünk az, hogy ne az orosz örököljön a török után, hanem örököljön a népszabadság.

„S a politika, melyet ezen érdek parancsol?

„Azon lenni, hogy az orosz izolálva találja magát szemben Európával. Ez utját vágja terjeszkedési vágyainak.

„És azon lenni, hogy a keleti népek bennünk szabadsági törekvéseik barátját lássák. Ez ellensúlyozni fogja az orosz befolyást. Mert irtózatoss tévelygés azt hinni, hogy a keleti szláv népek az orosz uralmára vágynak, vagy hogy mert szlávok, tehát panszlávok, azaz: hogy nemzeti egyéniségükről lemondva, orosz hegemonia alatt egybe akarnák a szláv népfajokat olvasztani.

„Ez teljességgel nem áll. Az ébredő fiatalság egész melegével ragaszkodnak ök saját nemzeti egyéniségük fenntartásához. Szerbek, bolgárok, bosnyákok stb. akarnak ök lenni, nem oroszok; szabad nemzetek vágnak lenni, nem orosz szolgák.

„De az is tény és természetes is, hogy ha oly politikát látnak magok iránt Európa részéről, s különösen a szomszéd Magyarország felől Ausztria részéről követetni, mely öket akadályozza, hogy saját nemzeti egyéniséggel bíró független szabad nemzetekké lehessenek: hát természetesen engednek az orosz kecségtetéseknek, s az orosz karjaiba vetik magokat.

„Hazánknak, ha magát veszélybe sodortatni nem akarja, oly politikát kell követni, mely az állami függetlenségre törekvő szomszéd keleti népeket tökéletesen megnyugtassa, hogy erről az oldalról öket sem osztrák compensationális speculatiók, sem a statusquo fenntartása végetti fegyveres avatkozás nem fenyegeti.

„Ezt nekünk nem csak a külbiztonság tekintete parancsolja, hanem belviszonyaink is javasolják. Mert csak ez által biztosíthatjuk háboru esetére is a szives egyetértést azon polgártársaink részéről, kik a keleti népekkel fajrokonságban állanak. Csak így lehetünk biztosak, hogy külinvasio esetében az ellenség hazánk belsejében nem talál támogató elemekre.“

Teljesen osztjuk Kossuthnak itt kifejtett politikáját, azon különbséggel, hogy mi e politikát nem a

keleti népek irányában, kikhez semmi közünk, hanem a hazánkban lakó különböző népségek irányában ohajtjuk követni, s ekkép a kibékülést a fejedelemmel és a különböző nemzetiségekkel is megpecsételni. Nekünk többet kell adnunk a különböző népfajoknak, mint a mennyit az orosz adhat, s ez által a kecsegtetéseket és izgatásokat annyira-mennyire hatástalannokká tenni. Annyit ugyan nem adhatunk, mennyit az orosz különböző bérenczei által ígér, és mennyit e bérenczek követelnek, miután annyit követelnek, mennyit a magyar nemzet nemzeti becsületének lealacsonyítása nélkül nem adhat. De ők, az orosz bérenczek, nem is ohajtják a kiegyezést, s azon kiszámításból követelnek annyit, hogy az elégtelenség forrása soha ki ne apadjon, s a kecsegtetések legalább helylyel-közzel termékeny földre találjanak. S éppen e jelről és hangról ismerhetők fel az orosz bérenczek, hogy míg a haza minden lakosának érdeke azt kívánja, hogy egymással békében éljenek, s a különböző nemzetiségű népfajok közül azok, kiket a nép nevezete alatt szokás érteni, megelégesznek oly engedményekkel, meddig a lehetőnek határa terjed, addig az orosz bérenczek, mivel a kibékülést minden áron gátolniok kell, mindig és mindig oly követelésekkel lépnek elő, melyek a lehetőnek határát messze túlhaladják.

Hasonló kategoriába jönnek a nemzetiségi rajongók, kik szűkkörüségből, mert a politikai ildo-

mosság színvonalára felemelkedni nem tudnak, — idegen érdekeknek szolgálnak, midőn oly követelésekkel állnak elő, melyeknek teljesítése az ország egységét darabokra szaggatná. Ily követelésekre vonatkozólag nem egy magyar szavaira akarunk hivatkozni, kit részrehajlással lehetne vádolni, hanem hivatkozunk ama nagyhirű francia államférfinak Thiers-nek szavaira, ki 1867-ben a törvényhozótest ülésében a nemzetiségi politikáról szólván, többek közt mondá: „Le kell-e mondanunk Alsatziáról, mert egy része a mienktől különböző nyelvet beszél? Meg kell-e semmisíteni Helvetiát, mert népe háromféle? Fel kell-e osztani Ausztriát, mert sok nemzetből áll?? Mind ez felette nehéz, és ugy szólva hóbortos gondolat!”

Hiszen a mit némelyek követelnek, hogy a kerületek nemzetiség szerint kerekítettessenek ki: ennél többet még a világsi katastrofa után sem követeltek, s mire vonatkozólag csak arra emlékeztetjük az illetőket, hogy midőn vágyaik félig-meddig teljesültek, politikájuknak maradt egy megboszulója, — s ez maga a zsákmány volt. Ez összeháborítá a fosztogatókat, mely műtételnél a különböző nemzetiségek huzták a rövidebbet.

Nem feladata ugyan e műnek törvényjavaslatokat készíteni: a tárgy fontosságánál fogva azonban bátorkodunk azon magán nézetünket koczkáztatni, miszerint a nemzetiségek ez ohajtásait teljesíthetőnek véljük:

„Az országgyűlésen a képviselőknek szabadságukban álljon saját nemzetiségi nyelvükön is nyilatkozni;“ — és

„Minden nemzetiség megfelelőleg legyen képviselve azon méltóságok- és hivatalokban, melyek betöltése a korona illetőleg a végrehajtó hatalom kinevezésétől függ.“

Mely esetben azonban szintén törvény által lenne meghatározandó, hogy

„A különböző nyelvű népek, választói census szerinti arányban legyenek képviselve azon kerületi, megyei, városi és községi hivatalokban, melyek választás által töltetnek be, s csak azok legyenek választható- és választó-képesek, kik semmi adóval nem tartoznak.“

Ily törvény szükségessége mellett szól azon tény, miszerint némely nemzetiség, ott hol fej és ököl számra többségben van, nem csak nem szokta tekintetbe venni a kisebbség méltányos igényeit, sőt ugyancsak éreztetni szokta többségi tulsúlyát, és anyagi erejének fennsőbbiségét. Példákkal — ha tesszük — szolgálhatunk.

Ha már e szerint a kormánynak és törvényhozásnak tekintetbe kell vennie a nemzetiségi igényeket: mennyivel inkább tekintetbe kell vennie oly igényeket, melyeknek életbe léptetését nemzetiségre való tekintet nélkül a nép összesége, a közvélemény követeli.

A közvélemény nem csak jelen korunkban gyakorol nagy befolyást a világ eseményeire, hanem

minden századokban fontos életelemet képezett az emberiség történetében. Ki tudná megmondani, honnan ered, és mikép fejlődik tovább! Ugy tekinthetjük azt, mint társaságos életünk legsajátságosabb szüleményét, mint a közönséges élet bel-mozgalmainak és változatainak legközelebbi kinyomatát. Rejtett kutfökből eredve és táplálkozva, a nélkül hogy okok sokaságára szüksége volna, önkénytelen meggyőződés által hatalma alá hajtja a szellemeket. Olykor nem egyéb, mint oly hullámozó, sokalaku, a jogszerűséggel inkább vagy kevésbé megegyező közérzület, mely a jelen pillanatnak inkább iránya, mint valamely meghatározott elv: míg más viszonyok közt hatalmas követeléssé duzzad fel, s lesz azzá, mit T a l l e y r a n d mond, hogy „több esze van mint Voltaire-nak, több esze és hatalma mint Bonapartenak, több esze mint minden eddig létezett, létező és leendő minisztereknek.“

Már ha valamely kormány vagy törvényhozás a közvélemény e hatalmát tekintetbe nem veszi; ha makacsul ellenzi a szükséges reformok behozatalát: ez esetben maga eszközli azt, hogy végre a felülről jövő reformáció helyett, egy alulról jövő lépjen életbe, t. i. forradalom útján. Mily sok veszélyek lettek volna elháríthatók, ha a körülmények hatalma által szükségessé mutatkozott engedmények korábban adattak volna meg! S ha kérdésbe tételnék: melyik az alkalmas pillanat a reformok behozatalára? felelni lehetne: Az, midőn életbeléptetésüket a körülmé-

nyek még szerfelett sürgetőleg nem követelik.

Nem tartjuk feleslegesnek erre vonatkozólag megemlíteni: hogy az alkotmányos szabadság hazánkban csak akkor lesz teljes, ha azt a nép saját községi körében is mindenütt élvezheti. S mily ellentétek találunk e részben! Egynémely megye az államügyek felett is akarna intézkedni: de a községeknek azon jogot sem akarja engedni, hogy a nép ön maga válassza saját községi előljáróit. A törvény feljogosítja a népet a legfőbb méltóságok, a törvényhozók választására: s egynémely megye a népet a falusi bírák választására fel nem jogosítja, mely jogtól az angol kormány még az ind népet sem fosztja meg. A nép azonban legtöbb értéket tulajdonít azon jognak, hogy községi előljáróit ön maga válassza, mert ez közvetlenül s legközelebből érdekli őt. S ha egynémely megye még e jogtól is meg akarja a népet fosztani, a nép méltán felkiálthat: mit nyertünk?! Azért minél előbb oly községi törvényt, mely a népet községi önkormányzati jogában biztosítsa.

Az alkotmányos szabadság csak oly országban van biztos alapra fektetve, hol a nép a műveltség bizonyos fokozatán áll. A műveltség legalsó fokán álló tudatlan nép az alkotmányos szabadság előnyeit nem képes felfogni, s mozgalmas időkben egyes izgatók által oly rajongásba hozható, melynek folytán Burke szerint „feltámadnak a hazának ama természet-elleni szülöttei, kik öreg atyjukat meggondolatlan

gyorsasággal darabokra vagdalják, s elvetemült bűbájolók varázs-katlanába vetik, hogy az apai életet onnan mérges növények és kuruzslások által megifjítva új életre hozzák.“ Erre nézve mondta Mirabeau: „Adjatok egy buta állatot, én azonnal vérengző vadállatot csinállok belőle!“ Azért örömmel üdvözöljük b. Eötvös „Népiskolai törvényjavaslatát“, s legbensőbb meggyőződéssel osztjuk a cultusminiszter urnak e szavakban kifejezett meggyőződését: „A népnek értelmi emelésében fekszik ezen haza egész jövője. Ettől függ, hogy nemzetünk, mely ezen földet vitézsége által fegyverrel foglalta el, azt értelmisége által megtartsa.“

VI.

A jövő politikája a külviszonyokra vonatkozólag.

A belügyek ildomos elintézése nem egyedüli feltétele egy állam biztos jövőjének, és így nem egyedüli feltétele hazánk megmentésének is. A külviszonyok is azon tényezők közé tartoznak, melyek az államok, és így hazánk jövőjére is, döntő befolyást gyakorolnak.

A külviszonyokra vonatkozólag szintugy az ó-mint új-kor történelme bizonyítja: hogy a világ legnagyobb eseményeit, igen ritka kivétellel, mindig az érdekek idézték elő. Ezek hozták s hozzák mai napig mozgásba a különböző faju, nyelvü, vallásu és műveltségü népeket, s a legnagyobb háboruk a féltett érdekekből vették s veszik eredetöket. Ez azon erő, melyről Mirabeau mondja: „Az érdek, ezen nagy morál, rendszerint megöli a kisebbet, a lelkiismeretet;“ s miről a khinai bölc Confucius már az előtt ezred-évekkel mondá: „Az uralkodási mesterség tulajdonkép abban áll, hogy a népet ne hagy-

juk éhezni és szomjazni;“ s ezért már az ó-korban a caesarok legönkényesbike is szükségesnek látta, Augustust utánozva, a tartományok zsirjával jól tartani, s közköltségen mulattatni nagy fővárosuk lakosságát; mit azon körülmény tett szükségessé, mert egy nagy városi nép, ha szükségét szenved, mindig félelmetesb a kormányokra nézve, mint egy egész ország népsége, ha annyira széllyel van szórva, hogy erejüket nem képesek öszpontosítani.

Ehez képest az ildomos államférfi tervei alkotásában figyelemmel lesz arra, hogy azok végrehajtásában, érdekeket mind azok faltalálják, kiknek segélyére szüksége van.

Azon diplomatának, ki másokat meg tud a felől győzni, hogy érdekeik ugyanazok, s hogy tervének keresztülvitele nekik is előnyükre szolgál: már félig nyert ügye van, s könnyü szerrel fogja tervét keresztülvihetni.

A belügyekre nézve igenis igaz az: hogy a morál elválaszthatlan kapocsban áll a politikával; hogy minden polgári intézmény és minden törvény félszeg marad, melyből a jogszerűség hiányzik, és az ország-lási tan mestersége a belügyre nézve épen abban áll: e kettőt összeegyeztetni, nem pedig különszakítani. Azonban a mi erkölcsileg jó, az politikában nem mindig hasznos; s ezért a diplomaták nem igen szokták tekintetbe venni, hogy valamely idegen néphez vallási vagy politikai hason-elvűség csatolja-e? hanem egyedül, hogy a hideg ész kiszámítása szerint

az állam érdeke mit kíván. Mert ha a vallás és politikai elvek egyformasága mellett a politikai érdekek is egyformák; ha két államot ugyanazon oeconomiciai törvények vezérlik: ezen érdekek összeütkezése miatt az egyik, — a gyengébb vagy kevésbbé ravasz félnek, mindig szembetűnő hátrányt kell szenvednie.

Innen van, hogy mióta a diplomacia a népek és országok sorsa elintézésében némi szerepet játszik: a kormányok vezetői, a vallási vagy politikai hasonlevőség helyett, mindig az érdekeket vették s veszik tekintetbe. A kormányok úgy vannak e részben, mint a khinai és pápai dynastiák, melyek időről időre változnak, de nem a kormányzási rendszer. Ez változatlanul fennáll, — a római századokon, a khinai évezredekben keresztül. Csak Anglia újabb kori történetére vessünk némi visszapillantást, s meggyőződhetünk, hogy az érdek politikája mindig változatlanul fennáll, bárkik legyenek a miniszterek. Pitt, Derby aristokraták voltak, Fox forradalmár, Canning, Palmerston demokraták, Wellington katona: a politika mindig ugyanaz maradt.

Ez érdek-politika minden korban a legnagyobb ellenségeket egyesítette, midőn érdekeiket valamely hatalom tulsulya fenyegette.

Midőn a császári hegemonia, azaz, az osztrák spanyol uralom tulsulya veszélyes kezdett lenni egész Európára nézve, s I. Ferencz francia király e tulsuly megtörése végett kezdette a császár elleni

háboruit, e küzdelemben egymásnak személyes ellenségei, a r. pápa, a velencei köztársaság, VIII. Henrik angol király és Szulejman török szultán egyesülve működtek közre a császári fennhatóság megtörésére.

Később, midőn XIV. Lajos francia király hatalma az egyensúlyt fenyegette: ismét együtt találjuk a személyes ellenségeket, miként szövök-fonják terveiket e tulsuly megtörésére.

Ez ügy kimenetele leginkább II. Jakab angol király magatartásától függött. XIV. Lajos érdekében állt, hogy Angliában a belviszályok véget ne érjenek, mert ez esetben hatályos befolyást gyakorolhatott az angol viszonyokra; s e tekintetből a tulbuzgó katolikus Jakab királyt szüntelen ingerelte, hogy protestans alattvalóit üldözze. Minden más kormányok, protestansok és katolikusok ohajtották, hogy Jakab a belviszályokat szüntesse meg.

Közönséges időviszonyok között, különösen a reformáció korszakában, oly fejedelem, ki alattvalói ellen harczolt, különösen katolikus fejedelem, ki eretnek alattvalói ellen harczolt: a bécsi, madridi és római udvaroknál nagy rokonszenvre talált volna; de most minden ilyenmü rokonszenvet felül haladt egy hatalmasabb érzés: a XIV. Lajos francia király elleni félelemmel párosult gyűlölet. A hatalmas francia királyt azonban nem lehetett megtámadni Anglia segélye nélkül, s Angliától mind addig nem lehetett segélyt reményleni, míg belviszályokkal kellett küzde-

nie. Belviszályok nélkül Anglia már akkor első rangu hatalom volt: de belviszályokkal küzdve, oly tétlenségre volt kárhóztatva, hogy alig volt egyéb, mint üres hely Európa térképén.

Innen van, hogy midőn egy részt Franciaországának érdekében állt e viszályteljes állapotot minél tovább fenntartani: más hatalmasságokra nézve szintoly fontos volt, azoknak minél előbb véget vetni. Ezért ohajtotta egész Európa, hogy Jakab az angol törvényekkel és közvéleménnyel öszhangzólag uralkodjék. Lipót császár azt írta hozzá: „A francia kabinet mindig arra törekedett, hogy Felséged és népe közt viszályt gerjesztvén, Európa más kormányait annál bátrabban sértegethesse.“ Még az Escuriálból is levelek érkeztek, melyek azon ohajtást fejezték ki: „Vajha Anglia új királya a parlamenttel és néppel jó egyetértésben leendne.“ Sőt magából a Vatikánból intő szavak érkeztek a királyhoz: „hogy a r. kath. hit melletti tulbuzgalomtól óvakodjék, s tekintettel legyen az angol előítéletekre.“ Odescalchi Bencze, ki XI. Incze név alatt a pápai széken ült, mint világi uralkodó mind azon aggodalmakban osztozott, mikkel más fejedelmek is a francia hatalom növekedését kísérték. S midőn a pápa és francia király között némely beavatkozási, s tekintély-féltékenységből eredt kérdések felett a viszály annyira nőtt, hogy a király ügyvivői átok alá vettek, a pápa hívei pedig a király által száműzettek: a protestánsok mind a pápa részére állottak.

Pedig azt igen könnyű átlátni, ha azon időben valamely más fejedelem a Vatikannal ily viszályba elegyedik: minden protestans kormányok segélyére bizton számolhatott volna. De a francia király, az európai főnökségre való törekvése által minden más uralkodók érdekeit fenyegette, s e miatt oly gyűlöletben volt, hogy minden hatalmasság a köz-rokonszenvre számolhatott, kinek elég bátorsága volt vele szembeszállni. Magok a legtürelmetlenebb calvinisták és lutheránusok, kik a pápa tekintélye s főnöksége ellen mindig tiltakoztak, szerencsés eredményt óhajtottak részére e viszályban. Ugy történt, mint jelen századunkban is sokan, kik VII. Píust antikrisztusnak tekintették, örömmel szemlélték az antikrisztust daczolni I. Napoleon óriási hatalmával, mint szintén a pápa is fontainebleau-i fogságában, az eretnek fejedelmek minden előhaladását, megszabadításának ténye gyanánt tekintette, s hálával fogadta a három — nem katholikus — fejedelemnek, 1814-ben Londonbani összejövetelök alkalmával tett azon határozatát, hogy a pápának minden birtokai visszaadassanak.

Ezen érdek-politika uralkodik mai napig! Ez hozzá mozgásba a különböző fajú, nyelvű, vallású és műveltségű népeket.

Vizsgáljuk meg, hogy az európai hatalmasságokat minő érdekek vezérelhetik, s melyeknek érdekei egyeznek meg, vagy ellenkeznek a mi érdekeinkkel?

Angolország mindent bir, mit érdekében áll birnia, s érdekei a mieinkkel sehol sem ütköznek egymásba.

Európában birja a normani szigeteket, honnan Franciaország ügyeibe avatkozhatik; Helgolandot, honnan Európa északi tartományait fenyegetheti; Gibraltárt, a közép-tenger e megvihatlan Dardanelláját; Maltát, a közép-tenger központját és királynéját, mely helyzeténél fogva csak nem elkerülhetlen állomáshelye és menedéke a Levantéba menő vagy onnan jövő hajóknak, s e körülménynél fogva de Pradt hasonlata szerint oly fontos állomás a közép-tengeren, mint a Mont-Cenis en hospitium, melyet az utazók éltök veszélye nélkül el nem kerülhetnek.

Ázsiában birja: Adent, Indiát, Ceylont, Pulo Pinangot, Malaccát, Singaporét, Chinában Hongkongot a Tschukiang folyó torkolatában, mi által Gibraltárnak oly mássát nyerte, mely részére a chinai roppant előnyü kereskedés feletti egyedáruságot biztosítja.

Amerikában birja: Canadát, a Hudsonbai tartományokat, a sz. Lőrincz öböl körüli szigeteket, az Antillák és Guiana nagy részét.

Afrikában: a Jó remény-fokát, mely két tenger, az atlanti és indiai oczeán közt, egyike a legelőnyösb fekvésü tengeri állomásoknak az egész földön; Mauritiust, a Seychellákat, Sierra

Leonát, Gambiát, sz. Ilonát, Ascensiónt stb. s Ausztraliában a legfontosabb helyeket.

Ily roppant nagyságnál azonban Anglia nem állapodik meg, s noha már most is óriási pók módjára terjeszti ki a tengeren vitorla-hálóit, oly mértékben, hogy mihelyt akarja, az idegen hajókat vagy elfoghatja, vagy kikötőikbe szoríthatja: minden intézkedéseket megtett, s minden eshetőségekre készen tartja magát, hogy jövőben maga részére még inkább válósítsa egy francia író e szavait: „Le trident de Neptune est le sceptre du monde!”

Talán valamikor keresztül szurja a panamai földszorulatot: hiszen Balize már kezében van, s talán csak kedvező alkalomra vár!

A suezi tenger-szorulatot már megnyitotta, — vagy inkább megnyitását más hatalmasság által eszközölte: hiszen Adenben már régen felállította előőrseit; s midőn az előtt néhány évvel a francia kormány közbenjárására Lesseps mérnök vizsgálatokat tett a tengerszorulat átmetszésének lehetősége felett, csak hamar birtokába vette Perim szigetét, mely a vörös-tenger bemeneténél fekszik, a Bab-el-Mandeb tenger-szorulat közvetlen szomszédságában, s oly jó kikötővel bír, hogy egy nagy hajóhadat képes befogadni, s e helyzeténél fogva a vörös-tenger kulcsául teljes joggal tekinthető. A vörös-tenger déli része ugyanis lassanként keskenyül azon utig, mely Ázsiát Afrikától elválasztja, s a két part között csak $3\frac{1}{2}$ mértföld széles. E szorulatban fekszik

Perim, melynek szélesebb ága telve van kősziklával, s azért a hajózásra nézve igen veszélyes, s a keskenyebb ág egy része szintén kősziklás levén, a hajózható tér csak mintegy 1300 ölnyi szélességű. S azért nem tulzás azon állítás, hogy ott Anglia Gibraltárnál is előnyösebb fekvésű várat teremthet magának, mert betű szerint igaz, hogy azon hajóknak, melyek a vörös-tengerbe mennek, vagy onnan kijönnek, angol ágyúk alatt kell elmenniök.

Jelenleg Anglia földterülete körülbelül 296,180 □ mérföldre terjed, 203 millió lakossal. És ezen ropant területben, érdekeink az angol érdekekkel sehol egy pontban sem ütköznek egymásba.

Franciaországnak érdekében áll, hogy Hollandia, Belgium, Olasz- s Spanyolországban, s a rajnai német tartományokban befolyást gyakoroljon; s még azon esetben is, ha azt mondjuk, hogy Franciaország érdekében áll Belgiumot elfoglalni, s határát a Rajnáig terjeszteni: még ez esetben is Franciaország érdekei a mi érdekeinket közvetlenül nem fenyegetik.

Olaszországnak érdekében állna ugyan az Adria keleti partját, és így Fiumét is birnia. Miután azonban Olaszország az Adria keleti partja nélkül is oly nagy kiterjedésű tengerrel bir, hogy a száraz föld mindenütt érintkezik a tengerrel, mi által az ipar és kereskedés virágzó állapotra juthat; s miután a legközelebbi években Nápoly, Lombardia és Velence birtokba vétele által Olaszország egysége teljese-

désbe ment: az Adria keleti partjának birása rá nézve csak oly másod-rendü dolog, mely vizzályra nem fog alkalmat adni, — és így egymással békében lehetünk.

Poroszország politikája a legközelebbi években nagy változáson ment keresztül.

Az előtt, míg Hannoverát, Schleswig-Holsteint nem birta, csak egy tengerrel birt, a keleti tengerrel, mely rá nézve jelentéktelen volt, részint mert e tenger három kulcsa, a Sund, a nagy és kis Belt mások birtokában volt, részint mert azt az oroszszal közösen birta, s miután az orosz nagyobb tengeri haderővel rendelkezett, rendkívüli nagy függőségben volt az orosztól, mely függőséget nevelte az, hogy az orosz száraz haderő is a poroszt tetemesen felülmulta. Poroszország ily helyzetben örökös függőségben marad vala az orosztól, s azért akaratlanul is kényszerítve volt arra, hogy Oroszországgal jó egyetértésben legyen. Az orosz e tulsuly birtokában, gyakran érezte Poroszországgal hatalmi fennsőbbségét. E hatalmi fennsőbbség Miklós czár alatt oly magas fokra hágott, miszerint Poroszország nem csak Német- és Lengyelországra nézve nem követhetett más politikát, mint a mit Miklós czár tanácsolt, hanem a belügyre vonatkozó politikáját is a czár ohajtása szerint volt kénytelen alkalmazni. S midőn a porosz kormány, áthatva e függőség szégyenérzetétől, a belügyre nézve olykor szabadabb politikát akart követni: a czár elégtelensége elegendő ok volt arra, hogy

a szabadabb elvü politikát abban hagyják. S csak ily rendkívüli függőségből magyarázható ki azon megalázó jelenet, hogy Miklós czár 1835-ben Kaliszban nem csak az orosz, hanem a porosz hadsereg felett is hadi szemlét tarthatott, mely szemlénél a porosz királyi herczeg csak mint a czár udvarlója szerepelt; s ebből magyarázható ki, hogy 1854-ben az orosz czár az angol követnek mondani merete: „ha Oroszországról szólok, akkor egyszersmind Ausztria és Poroszország nevében is szólok.“ S Poroszország kénytelen volt ily sértő lealázást elnyelni és békében tűrni.

Ily helyzetben nagyon természetes lehetett a vágy Poroszország részéről, hogy e függőségből kiszabaduljon, mert ily lealázást egy közönséges ember is csak fogcsikorgatva tűrne; s nagyon természetes lehetett a diplomatia részéről az óhajtás, hogy Poroszország e részbeni célja sikerüljön.

E cél két uton volt elérhető: a tengeri és száraz erő növekedése által.

A tengeri erőre vonatkozólag ürügyet keresett és talált Poroszország, Schleswig-Holstein, s később Hannovera elfoglalására, mi által birtokába jutott az éjszaki tenger legjelentékenyebb helyeinek. Ha Anglia e tervet nem pártolja vala, Helgoland felől igen könnyen meggátolhatta volna Poroszország tengeri hatalmának ily módoni növekedését. S minthogy nem gátolta: nagy állam-bölcsesség nélkül is következtetni

lehet, hogy Poroszország e részbeni előhaladása Anglia érdekeit nem sérti.

A szárazsi erőre vonatkozólag ürügyet keresett és talált Ausztria megtámadására, melynek vége lett: Poroszország fennhatósága Németországban. Ha III. Napoleon e tervet nem pártolja vala, könnyű lett volna neki egy kis diversióval Poroszországot régi területére visszaszorítani. S minthogy Napoleon azon háboru alatt meg sem mozdult: biztosan lehet következtetni, hogy Poroszország e részbeni előhaladása Franciaország érdekeit nem sérti.

Poroszország e hatalom-növekedés által, nem csak névleg mint eddig volt, hanem tetteleg is nagyhatalmasság lett.

Az előtt 19 millio lakosa volt, s most 31 millio lakossal bir, s a Majna-vonallal, melyet I. Napoleon a continens kulcsának nevezett. Tegyük hozzá az északi szövetséget, mely körülbelül 10 millio lakosból áll; és így Poroszország most mintegy 40 millio főből álló nagyhatalmasság. Ily nagy változás folytán, az orosz és porosz közti viszony és szerep is egészen megváltozott.

Mint fentebb említők, Oroszország az előtt igen gyakran éreztette Poroszországgal a tőle való függőséget, s Oroszországnak kétségtelenül nagy előnyére szolgált az, hogy szomszédságában többnyire oly gyengébb erejű államok voltak, melyek vele legkevésbé sem mérkőzhettek, s melyek az orosz terjeszkedést nem lettek volna képesek meggátolni. Most

Poroszország annyira megerősödött, hogy szükség esetében sakkban tarthatja a netaláni orosz terjeszkedési vágyakat. S miután Oroszországnak is nagy szüksége volna az északi tengerre, melynek legfontosabb helyei most porosz kézben vannak: ezen körülmény Orosz- és Poroszországot vetélytársakká teszi, — a vetélytársak pedig egymással sokáig békében nem lehetnek. S e tekintetben kell különösen Poroszország legujabb megerősödését a diplomatia mesterművéül tekinteni, mert ez által a két barátságos állam természetes ellenségekké lettek, melyek a régi — bár fanyar — barátság emlékénel fogva még darab ideig tűrhető viszonyban lehetnek, de előbb-utóbb farkas szemmel fognak egymásra nézni. Oroszország kétségkívül elevenen érzi, hogy az északi tenger legfontosabb helyeit a kis Dániától valamikor könnyebben elfoglalhatta volna: de most a hatalmas Poroszországgal gyűlne meg baja, melynek szövetségére, vagy legalább semlegességére oly nagy szüksége van.

Ausztriára s hazánkra nézve is Poroszország politikája nagy fordulaton ment keresztül. Ausztria és Poroszország Németországban az előtt oly vetélytársak voltak, miszerint a sajtáságos viszonyoknál fogva a kiegyezés békés uton lehetetlen volt. Midőn a hatalmasságok érdekei ugyanazon tárgyra nézve egyformák, ezen érdek-egyformaság miatt előbb-utóbb kenyértörésre kerül a dolog. S miután mind Ausztriának, mind Poroszországnak érdeke az volt, hogy

Németországban fennhatóságukat megállapítsák: ez érdek-egyformaságból származott az érdekek oly összeütközése, melynek csak a königgrätzi katastrofa vethetett véget. Hogy az osztrák kormánynak e vereség nehezére eshetett, s mélyen megsebzette: ki akarná azt tagadni! Azonban, miként Thiers az 1867-iki törvényhozótest egyik ülésében Poroszország politikájáról szólva, Bismarckra vonatkozólag Bossuet-vel felkiáltott: „Találkozott egy férfiú! Ritka merészségü s örültséggel határos tevékenységü férfiú. És valóban ezen tulajdonok nélkül hogyan lehetne megtámadni egy 19 millióból álló nemzettel egy 38 millió lakost számláló birodalmat —“ ugy a königgrätzi katastrofa után, Ausztria politikájára vonatkozólag, hasonló értelemben felkiálthatni: „Találkozott egy férfiú!“ Ritka merészségü, de e mellett ritka ildomossággal, tapintattal és óvatossággal felruházott férfiú, ki a politikai ildomosság érveivel az uralkodót meggyőzte arról, hogy a königgrätzi katastrofa a monarchiára nézve egy esetben erőgyűtésnek lehet kutforrása: ha a prágai békeszerződés szigorú megtartása mellett, Magyarországgal kiegyezik és kibékül! — „S találkozott még két férfiú!“ kik nem kevesebb politikai ildomossággal, hasonló uton járva, alapját vetették meg a magyar-osztrák birodalomnak, mely magában oly erős, hogy féltékenység nélkül engedheti át Poroszországnak a Németország feletti fennhatóságot, s mely árért Poroszország min-

denkor kész lesz szövetségre lépni Ausztriával. Ezen politika mellett az osztrák-porosz szövetség oly tény, melyet a különböző politikai felfogások közelebbre vihetnek vagy eltávolíthatnak, mely azonban az események hatalma által elébb-utóbb valósággá lesz. — Szükség-e mondanunk, hogy e három gondviselészerü férfit, a magyar-osztrák birodalomra nézve: gr. Beust, gr. Andrássy Gyula és Deák Ferencz!

Az eddigiekből úgy látszik, hogy hazánkat sehonnán veszély nem fenyegeti, s így a nagy hadi-készületek teljesen szükségtelenek. — Azonban hátra van még Oroszország!

Oroszországnak roppant kiterjedésü birtokai mellett nincs semmije, mit érdekében állna birnia. S azért az európai békét Oroszország részéről nem lehet soha biztosítottnak tekinteni. A békét az fenyegeti, ki helyzetével nincs megelégedve.

Oroszország mint valamely kígyó-szörnyeteg tekerzésében a földgömb nagy részét körülfonva tartja, s gyűrületét mindig tovább fejleszti.

Az előtt egy századdal III. Gusztav vitézsége Pétervárt fenyegette, s most Pétervár Stockholmot fenyegeti az Aland szigetek felől. Az előtt egy századdal a lengyelek Oroszországot korlátok közt tartották, s most annak nagy része Oroszország kényuralma alatt szenved és pusztul. Kelet felé a Behring tenger-szorulatot átlépte, s csak akkor állt meg, mi-

dön Angliára bukkant. Törökországtól elfoglalta Krimiót, Bessarábiát; Persiától Georgiát stb.

S mellőzve többi foglalásait a legközelebbi években, Shamil a cserkesz vezér legyőzése és elfogatása véget vetett Cserkessziának, s a Kaukasust, a fekete-és kaspitenger közti egész földterületet Oroszország birtokába juttatta, honnan egyik kezét mindig „a beteg ember“ üterén tarthatja.

Éjszak felé pedig Szibéria és a jeges-tenger által körülpánczélozva, a föld más részei felé szabadon terjesztheti ki polyp karjait, s e helyzetben oly nagy kiterjedésű barlanghoz hasonlít, melynek csak egy nyílása van, honnan bármely időben nagy számu fegyveres nép ronthat ki mások megtámadására, s hova a védelem szüksége esetében a támadónak folytonosan növekedő romlására, bármikor beljebb és beljebb visszavonulhat. S e mellett figyelem nélkül nem hagyható, hogy az orosz katonaság némileg a barbarismus állapotában van, s csak vezérei birnak európai műveltséggel, mi Oroszországnak rendkívüli előnyére szolgál; mert a barbárság által megedzett erős karok a legjobb készületű fegyvereket használják, s a vak engedelmesség mindig készen áll a katonai képzettség parancsait végrehajtani. Ha egész Oroszország a vadság állapotában volna, s szuronyos fegyver s ágyúk helyett nyilakkal harcolnának, ereje nem leend oly félelemtes. Európa az ő művelt képzettségével ellentállhatna folytonos terjeszkedésének; de

Oroszország Európa műveltségét használja fel Európa ellen.

Jelenleg Oroszország föld-területe körülbelül 370,000 □ mföldre terjed, és így az egész földgömb száraz részének több mint heted részét foglalja magában, — az emberiség nagy szerencséjére csak 70—80 millio lakossal.

És Oroszországnak e roppant földterületen nincs az, mire legnagyobb szüksége volna, mi nélkül ipara és kereskedése soha ki nem fejlődhetik —: nincs szabad tengere.

Azon tengerek közül, melyek Oroszország birtokában vannak, egyik sem szabad tenger.

A kaspi-tenger nem egyéb mint egy nagy tó, mert az ocezánnal nincs összefüggésben.

A fekete-tenger kulcsai, a Bosporus és Dardanellák, a török birtokában vannak, s e nélkül Oroszország hajói ott ugy be vannak zárva, mint valamely ketreczben, honnan ki nem mozdulhatnak.

A keleti tenger, a Sund, nagy és kis Belt erődei által szintén ugy bezárható, hogy azokon keresztül az orosz hajók az éjszaki és atlanti tengerbe nem juthatnak.

A jeges tengernek pedig a jég oly kulcsa, mely az orosz hajókat a Dardanelláknál is erősebben zárva tartja.

Ily helyzetben Oroszországnak minden áron szabad tenger felé kell törtetnie. Oly erő birtokában mint Oroszország, elébb-utóbb meg fogja kísér-

leni, hogy valamely szabad tengert az erő joga által elfoglaljon.

Mennyire érdekében áll Oroszországnak szabad tengert birnia; mennyire érzik ennek szükségét, s mily hév vágygyal törekednek az orosz kormányférfiak e cél felé: minden szónoklatnál hangosabban, s minden politikai combinatiónál hatályosabban mutatja egy bizalmas levél, melyet Miklós czár 1829-ben X. Károly francia királyhoz irt. A levél im ez:

„Testvér!

„Nem mint fejedelem fejedelemhez irok. Ez egy nagy népnek nagy néphez intézett levele.

„Önöknek nincsenek többé határai; önök nem képeznek többé első rendü hatalmat.

„Foglalják el a rajnai partokat, a Havasokat és Pirenéket, és Franciaország helyre lesz állitva.

„Mi engem illet: az orosz nép 80 millió lélekre megy, 50 millió jobbágyra, és 30 millió szabadra.

„Lehetetlen tudnom, minő lesz Oroszország sorsa egy negyed-század mulva, ha azon nehézségek után itélek, melyekkel ma találkozom. Konstantinápolyt kell elfoglalnom, hogy a gazdagság három elemével: földmiveléssel, iparral és kereskedelemmel birjak, mert e két utóbbi még hiányzik.

„Határozza el magát véd- és dacszövetségre, azt azonnal aláírom. Legyen meggyőződve, hogy

önök barátai az én barátaim, önök ellenségei az én ellenségeim. Ez a szövetség feltétele.“

Három uton látszik valósíthatónak Oroszország azon vágya, hogy szabad tenger birtokába jusson.

Egyik Konstantinápolyon keresztül, a földközi tenger felé.

Másik Poroszországon keresztül, az északi tenger felé.

S harmadik hazánkon keresztül, az Adria felé.

Nézetünk szerint e három lehetőség közül az oroszra nézve legkönnyebb hazánkon keresztül, Adria keleti partját elfoglalni.

Az oroszra nézve ugyan előnyösebb volna, ha Konstantinápolyt és a Dardanellákat birtokába ejtethné, s a földközi tengerben nyerne szabad tengert. E cél elérése végett az orosz diplomácia egyre aláásta a porta hatalmát, s minden követ mozgásba tett, hogy Törökország végenyészetét siettesse; e végett osztogatja rubeljeit, követve macedoni Filep ez elvét, hogy „azon erőd nem bevehetetlen, melynek keskeny ösvényén egy arannyal terhelt szamár az erődbe vezethető“; e végett kecsegtet és izgat a törökországi különböző népfajok közt, s e végett követel számukra különféle jogokat, hogy azon népség az orosz czárt védurának ismerje, s ha valamikor kenyértörésre kerül a dolog, s komoly szándékkal megy Konstantinápoly felé, azon népfajokban támogató elemekre találjon.

Azonban épen azért, mert Oroszországra nézve felettebb előnyös volna Konstantinápoly elfoglalása: Anglia- és Franciaországnak érdekében áll, e tervnek minden áron ellenszegülni. Az oroszra nézve Konstantinápoly elfoglalása azért van nagy nehézséggel, mondhatni lehetetlenséggel határos nehézséggel összekötve, mert a legkitünőbb katonai szakértők öszhangzó véleménye szerint, Konstantinápolyt száraz haderővel elfoglalni nem lehet. Tengeri és száraz nagy haderő együttes öszműködése képes csak Konstantinápolyt elfoglalni. S e körülmény teszi Angliára s Franciaországra nézve lehetővé, hogy Oroszország e részbeni előhaladását meggátolják. Ezért ingerelték 1854-ben mindenféle diplomatai fogásokkal Miklós czárt és környezetét Törökország megtámadására, hogy ekkép alkalmuk legyen a fekete-tengeri orosz flottát megsemmisíteni, melynek ereje felettebb veszélyes volt már Konstantinápolyra nézve. Ennek megelőzése végett látja el Anglia Törökországot kitünő tengerész-tisztekkel, jelesen e végett engedte át nem rég az angol kormány Hobart tengerész-kapitányt Törökországnak, egyikét a legkitünőbb tengerészeknek, ki mindjárt basai rangra emeltetvén, azóta teljes erélylyel a török flotta kijavításán és nagyobbításán működik, s oly tengerész-iskolákat szervezett, melyekben a törökök jeles tengerészekké képeztessenek. Mind oly jelek, melyek az oroszra nézve igen nehézé, csak nem lehetetlenné teszik Konstantinápoly elfoglalását.

Hasonló nehézséggel látszik összekötvé lenni az éjszaki tenger elfoglalása. Oroszországnak a keleti kérdés miatt, mely őt legközelebről érdekli, mulhatlanul szüksége van Poroszország szövetségére, vagy legalább semlegességére. Az orosz kormány e végett tartózkodni fog Poroszország ellen bármi részben is támadólag fellépni; s még azon esetben is, ha támadólag lépne fel, a porosz hadi képzettség oly erővel állna elébe, hogy nézetünk szerint a hadi koczka előnye Poroszország részére fogna dőlni.

Ellenben az Adriáig való előnyomulása az oroszoknak nem látszik ily nehézséggel összekötvé lenni; részint mert az egész utvonalon keresztül, mint szintén az adriai tengerpart hosszában támogató elemekre fogna találni, részint mert azt szárazai haderővel is el lehetne foglalni. Hogy támogató elemekre találjon: erről az orosz már jó előre gondoskodott. A rokon hitű vagy nyelvű egyházaknak küldött drága kötetű bibliát, melyeket a pópák a népnek nagy ostentatíóval felmutatnak; az orosz kokárdák viselése nem csak a dalmátiai nép, hanem még a dalmátiai katonák részéről is, kik mult évben a montenegrói fejedelmet oly gyanus ovatiókkal halmozták el, ki közhit szerint Oroszország hive, s ki mult évben a képviselők gyűlésében nyíltan kimondta: „hogy uralkodása alatt az ország határai nagyobbodni fognak“; a dalmátiai és montenegrói nép közt oly gyanus sokaságban forgalomban levő rubelek: mind oly jelek, melyek azt mutatják, hogy az orosz diplomátia az ő hálóit nem

csak Konstantinápoly felé, hanem az Adria felé is kiterjesztette, s ha Konstantinápolyt el nem foglalhatja, megelepszik az Adriával is.

A politika, melyet az orosz vágyak és cselszövények ellenében követnünk kell, nézetünk szerint, azon politika, melyet fentebb már jeleztünk: az uralkodóval őszintén, utógondolat nélkül kibékülni és kiegyezni, mely maga után vonja a különböző nemzetiségekkel és Lajtán-tuli népekkel való kiegyezést, — s ennek feltételül, Poroszországnak a Németország feletti fennhatóságot engedni.

E politika helyessége mellett hangosan szól azon jelenség, miszerint az orosz diplomatia a kiegyezést oly ténynek tekinti, mely hosszú évek fáradságos munkáját és oly bőven osztogatott pénz-áldozatait egy csapással semmivé teszi.

Midőn mi e politikát követjük: oldalunk mellett lesznek Angol- és Franciaország, s mely esetben Porosz- és Olaszország a légyotról nem fognak elmaradni. Hogy ez esetben Angol- és Franciaországba vetett reményünk nem hiu ábránd: mutatja azon tény, miszerint Angol- és Franciaország az orosz hatalom tulsulya ellen már régen szövetkeztek, s leghőbb vágyuk volt mindig, hogy Ausztriát e szövetségbe belé vonják, mi részben meg is történt, midőn Ausztria, Angol- és Franciaország 1856. évi april 15-ikén külön szerződést kötöttek, melyben magukat az 1856-iki párisi békeegyezmény szabványai-

nak megszegése esetén tetteges beavatkozásra különösen is kötelezik.

S valóban nagy szerencse az emberiségre nézve, miszerint az angol és francia kabinetek közt az eddigi féltékenység megszűnt, s ennek helyébe szintugy az uralkodók, mint e két nagy nemzet közti kölcsönös bizalom lépett életbe. E két nagy nemzet egyetértése záloga a népek műveltségi előhaladásának; záloga annak, hogy az orosz barbarismus nem fog daldalmaskodni a czivilisatió felett; e két nagy nemzet egyetértése s szövetsége azon vonzerő, mely más fejedelmeket s nemzeteket csatlakozásra fog birni a közellenség ellen. Jelen korunk szerencséje, miszerint az uralkodók és nemzetek felismerik, hogy a valódi veszély Szent-Pétervár felől fenyeget, s e veszély elhárítása végett III. Napoleon, — nagybátyja politikájától eltérve, ki I. Sándor orosz czárnak a Kelet feletti uralmat oda ígérte, hogy ő maga Nyugat felett uralkodhassék, s e szövetség folytán a népek szabadsága mindenütt elnyomattassék, — III. Napoleon Angliával szövetkezett, mert e szövetség záloga a szabadságnak és a népek előhaladásának.

Az uralkodóval és Lajtán-tuli népekkel szorosán egyesülni, Poroszországnak a Németország feletti fennhatóságot engedni, s az angol-francia szövetséghez csatlakozni: ebben áll — nézetünk szerint — hazánk jövőjének biztositéka.

Ausztriának mostanában az volt a szerencsétlensége, hogy a legfontosabb politikai kérdésekben, két szék közt pad alatt maradt. Miután t. i. senkihez sem csatlakozott, senkivel nem szövetségbe: nem is kötelezett le maga iránt senkit, s a legfontosabb kérdések befolyása nélkül, legtöbbszörre érdekei ellenére intéztettek el. Ausztria ily vesztes-maradásának s elszigetelésének oka az lehetett, mert a kormány-férfiak nagyon is élénken érezték, hogy a Magyarországi kiegyezés nélkül Ausztria nem egyéb, mint egy galvanizált holttest, mely mozog ugyan, de helyéből ki nem mozdulhat. A kiegyezés folytán azonban a holttest, mint valamely varázs-ütésre, hirtelen megélevenedvén és megifjodván: a politikának is ez új erő mértékéhez képest meg kell változni. Az elszigetelést kerülni, s azon hatalmakhoz csatlakozni, melyeknek érdekeik a mieinkkel össze nem ütköznek, és így, melyek által érdekeink legbiztosabban óva maradnak: ez azon politika, mely által válság esetében biztosíthatjuk számunkra más hatalmasságoknak nem csak tetteges segélyét, hanem azon eredményt is, hogy a politikai kérdések nem fognak befolyásunk nélkül és érdekeink ellenére elintéztetni.

E csatlakozásnak azonban Angol- és Franciaországra nézve csak akkor lesz némi értéke, ha a szövetség zálogául nem csak szép szavakat, hanem nagy hadi erőt is mutathatunk fel, — az egyesült magyar-osztrák monarchia hadseregét. Békés időben a szabad intézmények teszik a nemzeteket nagygyá:

de oly időben, mint melyben jelenleg élünk, midőn minden nemzetek a lehetőség legmagasabb határáig fegyverzik magokat, midőn még a szomszéd kis Románia is Belgiumból vontcsövü ágyúkat, Poroszból gyutüs fegyvereket s Krupp-féle aczél-ágyúkat hozat, s a mellett a katonaság folytonosan szaporittatik, — ily körülmények közt egy állam tekintélye, s egy nemzet nagysága és hatalma attól függ, hogy hány embert tud fegyverbe állítani. És ezt nem e sorok írója mondja, hanem mondta III. Napoleon a 67-iki kamarák megnyitásakor. Ily körülmények közt oly imposant hadsereget kell teremtenünk, hogy miként 1847-ben Grillparzer Radeczkyhez intézett ódájában e szavakat irta: „A te táborodban van Ausztria!“ ugy hadi erönkre vonatkozólag is ellehesen mondani: A magyar hadseregben van Magyarország!

Ily hadsereget ugy teremthetünk, ha a katonaság társadalmi tekintetben oly tiszteletben részesül, s ugy dijaztatik, hogy katonának lenni ne büntetés, hanem kitüntetés és dicsőség legyen.

VII.

Végszó.

Az alkotmányos szabadság épülete e szerint be van tetőzve, s ha belsejében szintugy mint külsejében van is még némi tatarozni való, s minden kényelmet benne még most fel nem találhatunk, de legalább a folytonosan alkalmatlankodó szélről vihartól mentve vagyunk, s idővel ugy felépíthetjük, hogy kényelmet is élvezhetünk benne. Vajjon leromboljuk-e ujra azon épületet, melynek felépítésében oly sok nemes lelkü hazafiak oly önzéstelenül fáradoztak?! S hát ha azon közben, míg a lerombolás és ujra építés ideje alatt szabad ég alatt kellene tanyáznunk, oly zivatar rontana ránk, mely nem csak ruhánkat áztatná át, hanem testünket is annyira áthűtené, hogy vagy gyorsan öljögyuladást, vagy lassan öljöaszskórt vonna maga után?!

TARTALOM.

	Lap.
I. Előszó	1
II. A jelen politikája a belügyre vonatkozólag	3
III. A magyar nemzet legjobb szövetségese	21
IV. A jelen politikája a szövetséges irányában	45
V. A jövő politikája a belügyekre vonatkozólag	63
VI. A jövő politikája a külviszonyokra vonatkozólag	86
VII. Végszó	111

